

SLOVAN

MESEČNIK
ZA KNJIŽEVNOST
UMETNOST IN
PROSVETO

V. - 1907 - I.

P. n. abonentom!

Ta zvezek se je zakasnil zaradi izrednega dela v tiskarni. Prihodnji zvezki bodo izhajali točno. =====

LISTEK.

Mile Savljevič: Finale	1	Književnost:
Fran Govekar: Mlaj	2	† Simon Gregorčič — Meško Ksaver: Mir božji — Lončar dr. Dragotin: Politično življenje Slovencev. — Der Panslavismus — Podkrajšek H.: Obrtno računstvo — Dumas Alexandre: Grof Monte Cristo — Lavtižar Josip: Pri severnih Slovānih — Ilustrovani narodni koledar — Ambrožič Miroslav: Slovenski sokolski koledar za leto 1907. — Kumičič Evgenij: Jelkin bosiljak.
Ivan Vasič: V Adriji in Levanti	5	Gledališče in glasba:
Ksenij Verin: Jesenska	11	Slovenska drama. — Slovenska opera. — Glasbene Matice koncert. — Krek dr. Gojmir: Novi akordi. — Dev. Oskar: Slovenske narodne pesmi.
Mile Savljevič: Moja ljubica	11	Umetnost:
Ivan Lah: Muzik Cilijan	14	Nove like,
Podkraški: Moje solnce	17	Raznoterosti:
Anonimus: Pesnik „Psoglavcev“ in njih torišče	18	Veselovskij Aleksander Nikolajevič — Stazov Vladimir Vasiljevič — Obolenskij Leonid Jegorovič.
Alojzij Jirásek: Psoglavci	22	Naše slike:
I. K. Podgorjanski: Petrina in Marta	25	Zimsko jutro na planinah — Fr. L. Benouville: Sv. Frančišek Asiški — Hinko Smekar: V nedeljo popoldne — Ivana Kobilčeva: Prijateljica — Pogled na Vis iz luke sv. Jurja — Spomenik na Visu — L. Sokolovič: V kotorski boki — Kotor — V Dubrovniku na trgu — L. Savič: Crnogorci v kotorski luki. — Spomenik Jana Kozine — Mesto Domažlice.
Listek	29	

V prid družbe sv. Cirila in Metoda

Pivovarna **AUER** priporoča svoje najboljše marčno pivo v sodcih in steklenicah

Mnihovgraška zaloga črevljev

Henrik Kenda v Ljubljani

prodaja nedvomno najboljša, najbolj solidna in najbolj zanesljiva obuvala vseh vrst in oblik za gospode, dame in otroke po jako skromnih cenah.

ZIMSKO JUTRO NA PLANINI.

FINALE.

1.

Odkod, dekle, in kam? —
Tvoji lasje so razmršeni
Kakor valovi razpršeni,
ob blede obrežje bijoč . . .

Kaj se godi s teboj?
Tvoje lice preplašeno,
tvoje oko prestrašeno,
motno, nemirno takó . . .

V veži je temni izginila —
V duši pa je vstajalo,
vstajalo, se shajalo
temnih misli nebroj . . .

2.

To je tisti kraj,
kjer sem nate čakal,
kjer sem po tebi plakal,
nedoseženi vekomaj . . .

Šumeli kostanji tedaj,
potok je rože omakal
po duši se je pretakal
tihih upov slaj . . .

Zdaj je vse minilo,
vse se je zjasnilo —
moj delež je grenko gorjé.

Od žalosti, od tesnobe,
ah, od te strašne jasnobe
umrlo bo moje srcé!

3.

Ah, to so besede,
in duša jim ne verjame,
tiha jo bol objame,
ko se spomni naté.

Oh, jaz ne morem. ne morem . . .
Jaz te ljubim nezmerno,
morje široko, nemirno,
to je moje srcé.

Ti si Neptun, moj bog podmorski,
ki z okrutnimi rokami
v tihem dnu viharje drami,
da divje hrumé in besné . . .

4.

Mimo mene so šli
moji lepi večeri,
vse v sveti veri
goreče noči.
In sredi njih
si stala ti tak otožna,
vsa tak opojnopobožna
kot angelj tih.
Bila si nedolžna tačas,
objela me je tvoja desnica,
poljubljal sem tvoja lica,
tvoj nebeškomili obraz . . .

Ah, to je laž samó!
Ti se klatiš okoli,
in tebe časti in moli
razuzdancev sto . . .

Mile Savljevič.

Lepa naša domovina,
oj junaška zemlja mila . . . !
Himna.

Stopila sva iz veličastnega gozda, kakor bi bila ostavila pravkar katedralo, svečanostnih čustev polna, srečna, tiha, zamišljena. Njeni prstki so počivali v moji dlani, gorki, mirni in v svoji udanosti se niso ganili. Mehka njena rama je slonela ob meni, da se mi je zdelo: zrasla sva v eno bitje, v katerem bije srce enako toplo, enako naglo.

Pred nama pa se je razgrnilo belo mesto, široko, brez mej, tja daleč preko obzorja, kjer se začenja temnozeleni log in kjer leži brezkraino polje. V ozadju zeleni holmi in beli snežniki, večnokrasne Alpe. Nad vsem pa azurno nebo, jasno in veselo! Tam v daljavi so dirjale železne kače in zapuščale sopeč in vriskajoč za seboj oblake črnega dima; iz visokih dimnikov tovarn so se dvigale lahne bele megle, odnekod pa je zvenel droben, nežen glasek zvona kakor rahel smeh nedolžnega otroka.

In to solnce! Kakor morje je oblivalo mesto, polje, loge, holme in snežnike, jih zakrivalo v svoje blesteče valovje, se izpreminjalo v tisočerihih barvah, pljusvalo preko križev zvonikov visoko tja na skalovje večnih Alp ter padalo navzdol po bisernovetečih se cestah, polnih prazničnih ljudi. Truma belooblečenih deklet z venci v zlatih laseh, za njimi trop dečkov s šopki za klobuki, mamice v šumeči svili, z zlatimi pasovi in belimi pečami, možje kastorce postrani, mirni in resnobni . . . in kočije, koleslji . . . dolga vrsta, drug za drugim . . . Topot konjskih kopit, pok bičev . . . grom topiča in za njim radosten, vriskajoč žvenket zvonov, potrkajočih v harmonski ariji velikemu prazniku . . .

Svečanostna, razkošna radost visi v zraku; smehljajoč, blažen dan vsepovsod . . .

Ah, moja domovina, lepa, sveta! Poljublja te moje oči . . . objema te srce! — Padel bi z razprostrtimi rokami na tvojo blagoslovljeno zemljo ter te poljubljal, plakaje od sreče in neskončne ljubezni!

In začutil sem zgibljal svoje družice . . . ozrl se v njene oči . . . solze so se ji iskriale v njih — na licu pa jej je trepetalo tiho občudovanje in zanosno hrepenenje . . .

„Domovina!“ je dihnila, „najina domovina!“

Povedala je vse, kar mi je plalo v srcu, — kar mi je polnilo dušo . . .

II.

Na obširnem vrtu so bili zabili v tla mize in klopi, postavili so šotore ter zgradili oder. Na tenkih drogovih so vihrale zastavice in med njimi so viseli do tal brezkončni venci.

In gnetlo se je občinstva kakor na mravljišču mravelj . . . gospodje v cilindrih in dame v baršunu, svili, batistu . . . nebroj naroda . . . otrok, deklic, dečkov . . . In povsod smeh, radost, objestnost, navdušenje. Po vseh mizah polne čaše! Na odru se oglasi pesem, gromka davorija . . . leti na zlatih krilih po ulicah, preko streh, polni vso vas . . . In oči se iskre, lica rde, mogočno čustvo prevzema vso množico, da se dvigne odkritih glav ter zanosno peva . . . peva . . .

O, domovina, lepa, sveta, ljubljena! —

Sredi vrta pa stoji mlaj, visok, tenak in vitek, namazan z lojem ter sveteč se v solncu kakor bi bil slonokosten. Tam zgoraj v silni višavi ima krono, svežezeleno smreko, okrašeno z zlatim in pisanim papirjem, ogromnim cvetličnim vencem ter s trobojnicami. Prav pod vršičkom pa vihra dragocen časten venček.

Dopela se je davorija, od meje vrta pa se začuje vabilni klic starca, ki vrti na dolgem drogu tolsto prase . . . In začuje se vabilni klic iz šotora, kjer nabijajo nov sod . . .

Gospodje v cilindrih, gospe v baršunu, svili, batistu in narod in dečki in deklice nahrume s krožniki k starcu ob prasetu in s čašami k šotoru, kjer točijo svežo pijačo . . .

Okoli mlaja se je zbrala tolpa mladih mož in dečkov. Smehljaje opazujejo drug drugega, šalijo se, navdušujejo.

„Ali ga vidiš! Pojdi ponj, — privoščim ti ga!“

„O, prosim, tudi jaz ti ga ne bom zavidal!“

Ko pa se ozro, jim je spačen obraz, poln zlobe, zavisti in sovraštva; ironski se mrdajo, zaničljivo muzajo in iz oči jim gleda besnost, ki govori: „Rajši te ubijem!“

Toda zopet se smehljajo drug drugemu, šalijo se ter se navdušujejo: „No, pojdi vendar — začni! I, saj vem, da zmagaš ti!“

Oči pa jim govore: „Ne, ti ne . . . nihče ne, samo jaz ali pa — nihče!“

In hipoma skoči iz tolpe mladenič, širokopleč, močnih mišic na nogah in rokah, ter se oklene mlaja krčevito z dlanmi in podplati.

Tolpa utihne strmeča, obrazi se podolže, usta ostanejo odprta. Iz oči pa jim seva odkrito besen srd, srši bleda zavist in iz ust se jim izvije vzdih, poln sovraštva in gneva: „Ti?! — pa ti —?!“

Mladenič zabada svoje nohte v sklizasto deblo, praska po lojevi plastí, drgne, brusi, buta s podplati ob gladino ter se peha s strastjo navzgor. Vse mišice so mu napete, a jedva se premakne, drči polagoma zopet navzdol. Toda sunkoma se požene zopet kvišku, pritiska lice k mrzlemu lesu, škrta z zobmi, sope globoko, a obupan ne odneha. Mišičevje na nogah in lehteh pa mu začne hipoma trepetati, pot ga oblije, obraz mu izpreletava rdečica in bledota . . . glasno zastoka in zdrči na tla brez moči kakor mrtev.

Na glas se zakrohota jo tovariši . . . od veselja poskakujejo in ploskajo porogljivo. Mrtvaško bled pobegne mladič, za njim pa doni zasmeh, jedek in oster . . .

Toda na mlaju je že zopet drugi . . . tretji . . . četrti mladenič . . . Vsi popadajo med krohotom in škodoželjnim zasmehovanjem na tla, jedva da so se s silno muko vzpeli v neznatno višino. Na mlaju se pojavljajo globoke praske . . . curki krvi . . . tenki kosci človeške polti . . .

Na vršičku pa veselo vihrajo v vetru slovenske trobojnice . . . cvetlični venec se maje semtertja . . . zlati in pisani papirčki migljajo in vabijo in pozivljajo . . .

III.

A glej, na mlaj je dospel zmagovalec!

Že je iztegnil svojo roko po vencu . . . Tedaj je hipoma onemelo vse . . . Tisoč oči strmi v slabotnega dečka . . . burno, kakor bi hotelo razgnati prsi, razbija srce . . . Zmagal bo ta deček šibki, blede! Toda pest, ki je držala že venec, omahne, — po zraku odfrči nekaj suhih lističev in zmečkanih papirjev, — deček pa zdrkne bliskoma na tla. Omagal je tikoma pred ciljem! Onesveščen obleži krvav in pobit na tleh . . . tovariši pa se krohočejo . . . ploskajo . . . poskakujejo vsi srečni in zadovoljni . . . In iz sovražno smejočih oči jim srši vsem skupna misel: „Ne, — tudi ti ne . . . nihče ne! . . . Samo jaz ali pa nihče!“

Na odru zasvira godba: „Bodi zdrava, domovina, mili moj slovenski kraj!“ — in občinstvo prepeva navdušeno . . . prepeva s svetim ognjem pesem, da leti na zračnih krilih po ulicah preko streh . . . In oči se iskre, lica rde, mogočno čustvo prevzema vso množico, ki odkritih glav in zanosno peva . . . peva . . .

Z vrta pa odnašajo umirajočega dečka . . .

O, domovina, ti lepa, sveta, ljubljena! —

V tem hipu pa se pripeti čudo. Neopažen se je priplazil k mlaju širokopleč mladič, silnih mišic in brezobzirnih potez v temnem, črnkastem obrazu. Okoli ust mu igra porogljiv in samozavesten nasmeh, iz oči mu gleda drznost, neukrotljiva odvažnost. Hipoma vrže s sebe suknjič, si pomakne klobuček s petelinjim peresom na uho, plane skokoma visoko na deblo ter pleza brzo kakor mačka navzgor . . . za trenotek se ustavi . . . zamahne s klobučkom ter hiti navzgor . . . navzgor . . . Z mlaja zadoni njegov prešerni smeh . . .

Občinstvo plane začudeno in ogorčeno s sedežev in tisoč oči strmi sovražno navzgor, dviga grozeče svoje pesti in kriči:

„Kako si prišel gori, ti lump . . . ti slepar?! — Doli, doli! Nihče ga ni videl pri plezanju . . . goljufal je! Doli ž njim!“

Mladič pa zavihiti klobuček . . . ironski smeh zazveni pod nebom . . . in predrzni plezalec drvi sunkoma in skokoma vedno hitreje navzgor. Deblo je zmeraj ožje in tanje, — mladeničevi poprijemi so zmeraj lažji in uspešnejši — njegovo plezanje je zmeraj urnejše . . .

Tolpa spodaj pa divja, preklinja, psuje. Besno skrčene pesti žugajo kvišku . . . zavist in neutešeno sovraštvo polni vso družbo . . .

„Doli, lopov! — Kdo ti je dovolil plezati? — Koga si vprašal? — Doli, goljuf, slepar!“

In hipoma jo vdero mladeničevi tekmeči k vrtni ograji . . . pulijo kolce, lomijo krepeljca in pobirajo kamenje.

In po zraku zazvižgajo kameni . . . zlete polena . . . sfrče cepci . . . Cela toča se vsuje na mlaj . . . leti preko vršička in odbija cvetje in zlati papir. Mladič pa sedi prestrašen nad vencem . . . brani se z rokami . . . sklanja glavo na desno in levo pred letečim kamenjem in — strmi —!

Čemu ga preganjajo? Kaj jim je storil žalega? Zakaj mu ne privoščijo zmage, ki si jo je vendar zaslužil?!

Groza, strah in neznana boleost obide mladeniča, da trepetava kakor šiba. Tanek, oster kamen ga je ošinil po licu in krvava proga se vleče

preko njegovega obraza . . . V nemem strahu se ozira . . . se oklepa vejevja in išče pomoči . . . Oči se mu dvigajo obupno navzgor ter zazro nad seboj na dolgem motvozu veselo frleči in v vetru poskakujoči venček . . . Ah, le roko mu je iztegniti, in beraček bi se čutil Kreza!

Od spodaj pa čuje strašne grožnje in kletvine . . . kamenje leti vedno gostejše, vedno silnejše . . .

„Pa ti boš zmagal?! Kdo si? Odkod si se priklatil, lopov?! — Ne, ne, ti ne smeš zmagati, ako nismo mogli mi! — Nihče, nihče naj ne zmaga . . . vsi smo enaki! Doli, prokleti potepuh!“

In iznova se vsuje toča kamena in polen. Debelo krepelce zadene mladiča ob sence . . . pred očmi se mu stemni . . . razprostre roke . . . telo se mu zaplete med venec ter ga odtrga . . . in mladenič pade iz grozne višine kakor težak kamen v globočino . . .

Hej, kakšen krohot se razlegne po vrtu! Vse se smeje . . . vriska . . . poskakuje . . . ploska . . . z odra pa zadone veseli akordi: „Hej, Slovani, naša reč slovanska živo klije . . .!“

IV.

Stopila sva v gozd, temen in grozen . . . Obzorje so pokrili težki črni oblaki. Vihar je vršal po vrhovih . . . lomil je veje ter dvigal odtrgano perje in prah. Srce nama je trepetalo v prsih in duša nama je bila plaha, žalostna. Njeni prstki so se plaho oklepali moje pesti in njena rama se je stiskala k meni, da se mi je zdelo: Zrasla sva v eno bitje, v katerem vlada le eno veliko čustvo — gnusa, gnusa, silnega gnusa.

Nikjer nobene lučice . . . nikjer nobene svetle nade! Povsod in vseokoli tema — tema, strašna, morilna!

Ali, družica moja, le dalje — dalje! Tudi gozda, teme in gnusa mora biti konec! Mora, ljubica, in srečna bova zopet!

IVANA KOBILČEVA:
PRIJATELJICA.

LUKA SV. JURJA.

POGLED Z MORJA
NA VIS.

IVAN VASIČ:

V ADRIJI IN LEVANTI.

1. NA VISU.

Tiha noč. Šelesteče morje, lahen povet, trepetajoče zvezde.

Na krovu, v bližini ladjinega mostiča odmevajo trdi koraki službojočega pomorščaka, ogrnjenega v širok plašč. Prezebajoče mu roke si ogreva s toplim dihom, hodi gori in doli enakomerno kakor navit stroj in pogleduje na uro, visečo na steni, ki loči prostore moštva od stanovanj častnikov in strojevodij.

Tedaj zazvenita dva udarca ob zvonec tjakaj v tiho noč.

Pozorišče se mahoma izpremeni. Moštvo prihaja drhté, v polsnu iz gorkih spodnjih prostorov na krov. In iz tišine in mira, ki sta ležala še pravkar nad morjem, nad črnosivim kolosom, dvigajočim se temno, kljubovalnogrozeče iz črnih valov, se razvije v nekaj trenutkih živahno tekanje, hlastno gibanje, polglasni klici, rezka povelja. Ladja se prebujata iz svojega sna.

Dim, ki se je dvigal polahko iz kamina, kakor vstaja spomladnja meglica iznad jezera, in

je bil skoraj prozoren in nežen kakor tančica, sivi, temni in prehaja v črne oblake, šumi s silnimi sunki proti nebu. In nad njim ugašajo trepetajoče zvezde, iz oblaka švigne iskra, za njo druga, tretja ter se izgublja in umira v dalji.

Veriga zarožlja, ladja, oproščena železnih svojih okov, se zgane, iz tenke cevi, dvigajoče se vzporedno s kaminom nad krovom, pa se izvije silen, pretresljiv žvižg, razlegajoč se milje daleč naokoli, padši na morje, v tišino temne noči zavito, kakor kljubujoč diskant.

In zavrti se os počasi, z največjim naporom, zavrti se vijak in njegove lopate, podobne deljnim peresom, udarijo ob vodo, da zakipi, zapene se valovi, vzdrhti površina bela kot mleko in se razburi in razžubori.

Nestvor pa se premakne in razburjeno vodovje ter besno zaletavajoči se valovi odskakujejo odrivani, sekani, v stran potisnjeni, vrženi onemogli tjakaj v temo. Zadaj pa se liki bela kača zviija ozka brazda, ki jo reže vedno hitrejše vrteči se vijak . . .

V dalji so se dvigala gorata obrežja otočičev v nejasnih konturah in megleni robovi suhe zemlje so izginjali, jedva so se prikazali našim očem. Ko pa je kazalec stenske ure kazal na poldne in je zvonec zazvenel štirikrat, se nam je bližal večji otok in obrežje kamenito in gorato je vstajalo pred nami iz morja ter se dvigalo više in više. Dobro uro še in pred nami je ležal Vis z mestóm istega imena. Na obrežju pred hišami so pa postajale gruče ljudi, zročé na vedno počasneje bližajočo se ladjo „Wien“ s ponosnimi jambori, s plapolajočimi zastavicami, belimi, višnjevimi, rdečimi in z ogromnim dimnikom; popolnoma odeta v železje in jeklo je bila s svojimi sivimi utrdbami in strašnimi žreli smrt trosečih topov podobna plavajoči trdnjavi, mali sicer, a grozni.

Ladja se je komaj vidno premikala. Morje, prej razburkano se je pomirilo. Nekaj pomorščakov s krepkimi mišicami je odvezalo vrvi, pritrjene na krov, in čoln srednje veličine, ki je bilo v njem čvetero mornarjev, se je spuščal in bližal morski gladini, obsedel in se zazibal na pljuskajočih valovih. Vesla so se uprla in brod je zdrčal proti rdeče barvani boji.

Bil je že skrajni čas. Zakaj tudi ladja je bila le nekaj korakov oddaljena od boje. Tedaj pa je poveljnik na svojem mostu pritisnil na gumb in v trebuhu ladje, notri v stroju je pokazal kazalec na aparatu: „Z vso silo nazaj!“ In zavrtela se je ost in na njej pritrjeni vijak v nasprotno smer, morje je zavrelo in zakipelo iz globočin, sprednji del ladje pa je obstal tik pred bojo, kjer je čakal čoln. Istočasno so zarožljale težke verige, sidro se je zagrizlo in zakopalo v morsko dno, in vrv vržena z ladje, malodane debela kakor moška roka so ovili pomorščaki okoli železnega ročaja boje. Ladja je bila zasidrana.

Neznatno mestece je Vis. Nekaj tisoč ljudi prebiva v nizkih, izvečine enonadstropnih hišah kritih z opeko zamolke barve. Hiše, držeče se druga druge, stoje skoraj vse ob morskem obrežju. In to je edina ulica v vsem mestu, ki je daljša in vredna, da se imenuje. Vzporedno ž njo, kakih dvajset korakov od morskega obrežja, na drugi strani obrežnih poslopij je druga tlakovana ulica, ozka do tri metre. Otok je kamenit in peščen. Zaman išče oko v lahnem vetru šuštečih gozdov, lepozelenih brd, ki bi se po njih pasla dobro rejena žival; nekaj mršavih „jarcev“ s skuštrano volno obira iz skalovitih tal pognalo brinje in poredko zrasle bilke boležnozelené trave.

In vendar so navzlic groznim potom izprehodi po tem kamenitem, močno razditem svetu krasni.

Stal sem na parobku gore in gledal tja po neizmernem morju, ki se je na horizontu spajalo z nebesnim obokom in valovilo, drhtelo in trepetalo in se prelivalo v srebrno žareče se barve. Solnce, dasi začetkom meseca februarja, je imelo ta dan čudovito moč in lepoto. Upiralo se je s prelestnim svojim žarom na skalovita, z brinjem in malimi smrečicami porastena, tu popolnoma gola, tam med belobleščočim kamenjem zeleneča brda viškega sveta, dvigalo se više in više in se vsesalo v svetlo vrsto v daljavi se gubečih dalmatinskih gorâ; in njih snežnobeke, deviške odeje so se topile pod njegovimi vročimi poljubi. Bilo je nekaj veličastnega na tem morju, na teh gorah, tem solncu. Proti mraku je zažarelo nebesje v temnem ognju in zamolkli žar tega ognja je segal od vzhoda do zahoda. Nebo je plamenelo v divni svetlobi in ni ena mračna senca, niti ena umazana kontura ni kazila velike slike zmagovite nature... Nebeško solnce je tonilo v daljnem morju, v somraku se gubečem, sence, vedno širje, vedno temnejše so padale na zemljo, tiho in svečano so zapeli valovi večerno svojo molitev, in vetrec je zavel od nekod in zašumelo je brinje po goličavah in zmajali so se borovi vršički...

Tako lepo in prijetno je bilo tisto nedeljo popoldne prve dni meseca februarja, ko je moja noga prvič stopila na kraška tla dalmatinskega sveta.

Dva dni pozneje sem se sila dolgočasil na oklopnici. Sedeli smo v jedilnici, prečitali vse časopise do poslednje anonce in že smo hoteli v svojem obupu poseči po kartah, kar privesla v preperelem, od časa in slanega morja oglodanem čolnu sivolas Dalmatinec z belo brado, pri vsej svoji starosti z mladeniško žilavostjo in spretnostjo izkušenega mornarja se vpirajoč v kratki vesli. Čolnič priveže k stopnicam, spleza po njih gori in nam poda troje vabil na veselico s plesom, ki jo priredi tamošnja godba, troje vabil na veselico, — ki se je udeleže seveda tudi prebivalci mesta, — pisanih v italijanskem jeziku.

Z veseljem smo prijeli za rešilno bilko, srečni zaradi nepričakovano in vabljivo se smehljajoče prilike, spoznati narod.

Odrinili smo dve uri — prehitro. Pri tej priliki sem si ogledal na tamošnjem pokopališču spomenik v pomorski bitki pri Visu padlih junakov. Na kamenitem podnožju leži iz mramorja

SPOMENIK PADLIM JUNAKOM
V POMORSKEJ BITKI L. 1866.
NA VISU.

izklesan lev, mogočna mu glava pa gleda proti jugovzhodu, proti oni strani, kjer se je za nas izvojevala toli srečna pomorska bitka. Ne daleč od pokopališča ob pisanem kamenitem zidu samevata dve palmi, precej ponižne velikosti. Kdo ju je tu zasadil in kako sta vzkli iz nerodovitne te zemlje, menda nihče ne ve, stavim pa, da sta edini na vsem otoku.

Ker je bilo do veselice še celo uro časa, smo jo zavili v kavarno „Sloga“. Marker nam je serviral sila razredčeno kavo in položil pred nas nekaj hrvatskih in italijanskih časopisov. Nemškega pa ni bilo nobenega.

Popijemo, posedimo nekoliko, plačamo in odidemo. Noč je že legla na mesto in pokrajino. Vodnik, ki smo ga ujeli spotoma, nas pelje po neznansko temni ulici, ki so ji bila ob straneh zasajena mlada kostanjeva drevesca do one hiše, kjer se je imela vršiti kavalkina.

Na primitivno stesanem odru je sedelo menda šest muzikantov brez kapelnika. Plesišče

pa ni bilo parketirano, tuintam je celo iz tal silila kaka radovedna grča na dan. Viška dvorana pa je imela to prednost, da je bila razmeroma dosti prostorna.

Okoli osmih je začela prihajati viška elita, vseskozi rodbine imovitejših prebivalcev otoka, in posedla po klopeh, zbitih iz hrastovih desk, ob treh stenah dvorane; četrta je bila rezervirana za godce. Bila so izvečine vitkostasa dekleta, nekatera v priprostih oblekah, drugim pa se je po kroju spoznalo, da so i semkaj našli svojo pot dunajski in razni drugi „modejournali“. No, svile in baržuna nisem opazil nikjer, pa tudi dekoltirana ni bila nobena devojčica. „Gardedam“ je bilo kaj malo, tem več pa je bilo cvetoče mladine. In to vse je čebljalo s porednim smehljajem na ustnicah tako klasično mehko italijanščino, kot da bi bil Vis kje pri Siciliji, ne pa nekaj milj od slovanske Dalmacije.

Gospodje so bili v cestnih oblekah, celó salonsko suknjo sem opazil. Pozneje sem iz-

vedel, da je njen nosilec trški učitelj, ženstvo ga je nazivalo „signor maestro“. Bil je sedaj na tem, sedaj na onem koncu dvorane, poklonil se tej, govoril z ono, podal roko tretji, tako da sem sklepal po pravici: mož mora biti aranžer.

Samo malce si je popravil nanosnik in s pogledom, ki ni trajal niti sekundo, je premeril godce na odru, in že so zasvirali valček. In ta valček, ki ni niti dunajski niti odkod drugod, domač je samo v onih krajih, so igrali tolikrat, da mi še danes, dasi pretečejo pač kmalu tri leta od tedaj, brni ta melodija po ušesih — in spremljal me je ta valček po vsem poznejšem potovanju, kakor svoje dni Marka Twaina štirje verzi, ki so mu vedno in vedno šumeli po ušesih in ki se jih ni iznebil prej, dokler jih ni citiral drugemu, in ga tako spravil v nesrečo . . .

Ozrl sem se po plesalki. V tistem trenutku je mimo mene priplesal par, in videl sem devojko, da mi je oko z začudenjem obviselo na njej, in nekaj veselega se je naselilo v moje srce.

Kakšna vam je bila ta dalmatinska roža, ki je vzbrstela iz pustih kraških tal in ki je cvetela sebi in drugim na veselje! Morda ni bila pet ur v vsem svojem življenju od Visa dalje, a kretala se je kakor rojena knjeginja. S čudovito gracijo in ljubkostjo je plesala valček. Imela je črno krilo in svetlo bluzo in na bluzi ob robovih, ki so se krožili proti njenemu vitkemu vratu, nastavke iz črne svile. In oni črni nastavki so krasno kontrastirali z vratom slonokoščene boje. Visoka frizura, spletena iz temnočnih las, ki so ji zakrivali polovico drobnih ušes, je krila lepo glavo s strogo rezanim, bledim obličjem, ravnim nosom, v hladnih očeh pa, ki so se v njih užigale bliskavice, ako je zaplalo nekaj vroče srčne krvi po tem bitju, je bilo zapisano: „Noli me tangere!“ Ako bi bil slikar, poprosil bi jo, da bi mi bila model Salome, od grešne strasti do svetopisemskega Janeza vžganega demona.

Jelena — ime ji je bilo Jelena — je imela sestro Anjeto. Anjeta je bila blondinka stasitega života, prelepih grudi, živahnih, nagajivih oči — „in na dnu teh oči tristo hudičkov spi“ — valovitih las, spletenih v moderno frizuro. Mlado telesce, ki je v njem ktilo mlado življenje in plala sveža kri.

In plesal sem z Anjeto in Jeleno in z drugimi, in vsaka je hotela govoriti z menoj v italijanščini, dasi se je vsem po mladih žilah pretakala slovanska kri. In govorili so vsi križem italijanski, in skoraj da so se namrdnili, ko sem jih ogovoril hrvatski.

Mene pa je zbolelo srce in mi postalo žalostno, ko sem videl, da se še do danes ni zacelila ta strašna rana ki jo je pred stoletji vsekali bič gospodarjev, „blagovestnikov“ iz Ogleja.

Sicer pa je bila zabava neprisiljena, živahna in vseskozi dostojna. A neprijetno me je dirnilo, da niso plesali nobenega slovanskih plesov. Kolo sem pričakoval z gotovostjo. Med odmorom pa je „signor maestro“ predaval celo neko zabavljico proti Hrvatom.

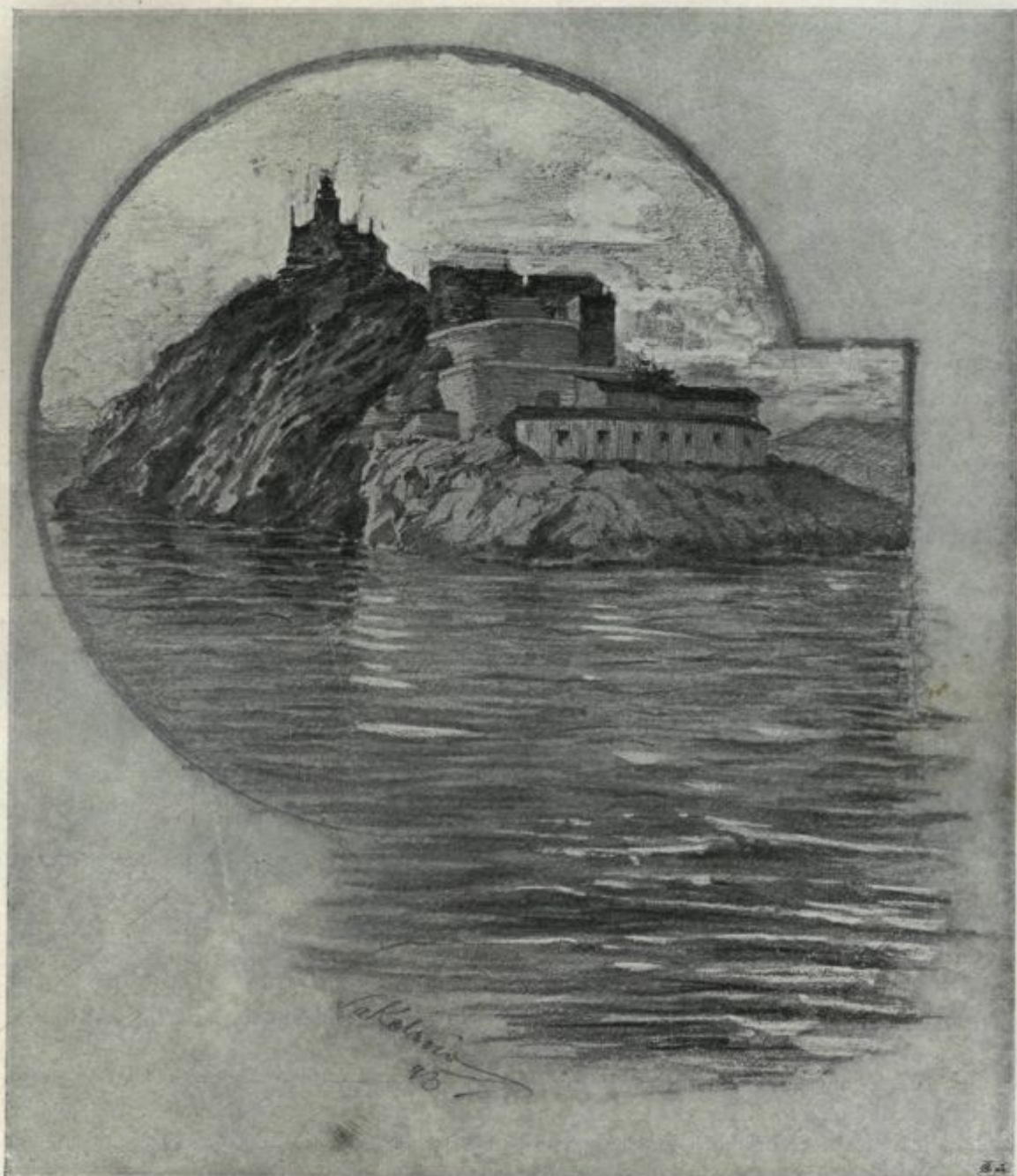
Pri srcu mi je bilo toplo in prijetno, ko sem se poslovil od gostoljubne družbe in se napolnil v tišini pozne noči do obrežja, ob katerem so se zibali mali ribiški čolni in ladjice s svojimi ličnimi jambori. Zaklical sem tja v noč, in takoj je hušknila temna senca iz malega čolna in pred menoj se je pojavila upognjena postava, ponižno čakajoč mojih povelj. Zasmilil se mi je sivolasi ribič in ves rod, ki mu je stopila železna tujčeva peta na tilnik. Še danes so mi v spominu njegove besede, izgovorjene z udanim glasom tamkaj pri mostiču ladje, blesteče se v svitu električnih luči: „Grazia, signor capitano!“

Kolikrat mi uhaja spomin nate, Jelena, in nate, Anjeta, ponosna roža ali opojna teja, in živordeči nageljček! Ozirata se tjakaj po sinjem morju in gledata v nedosežne daljave in čudovito hrepenenje vama širi srce in grudi se vama dvigajo v žalostnoveselem pričakovanju, a zveneli bosta na skalovitih kraških tleh, zakaj za rože kamenje in osat niso ugodna tla.

2. V KOTORSKI BOKI IN PRED DUBROVNIKOM.

Petega svečana ob štirih zjutraj smo odpluli od bregov Visa. Morje, ki je bilo prejšnji dan sila valovito in je škropilo z belopenečo se vodo obrežno ulico viškega trga, se je skoraj popolnoma umirilo in z elementarno močjo je rezala moderna „Wien“ njegove valove.

Vožnja je bila krasna. Skoraj na vsej poti nikjer odprtega morja, na levi in desni malone navpični bregovi goratega sveta. Na vznožju je počepalo grmičevje, a že v sredini je ponehalo vsako življenje in le v solncu lesketajoče se skale, ponekod z mahom porastene, in rumenkastorujava prst so tvorili to zemljo. Prav na vrhuncu nekaterih gorâ, je ležala lahna snežena proga, tako tanka in tako čudovito fina kakor poročni pajčolan neveste, in nad vso naravo solnce, ne ono svetlo, žareče solnce, temveč blede, trepetajoče, kakor ga ljubijo impresionisti, in dajalo je gorovju in vznožju gora škropečemu morju nekak poseben kolorit.

V KOTORSKI BOKI.

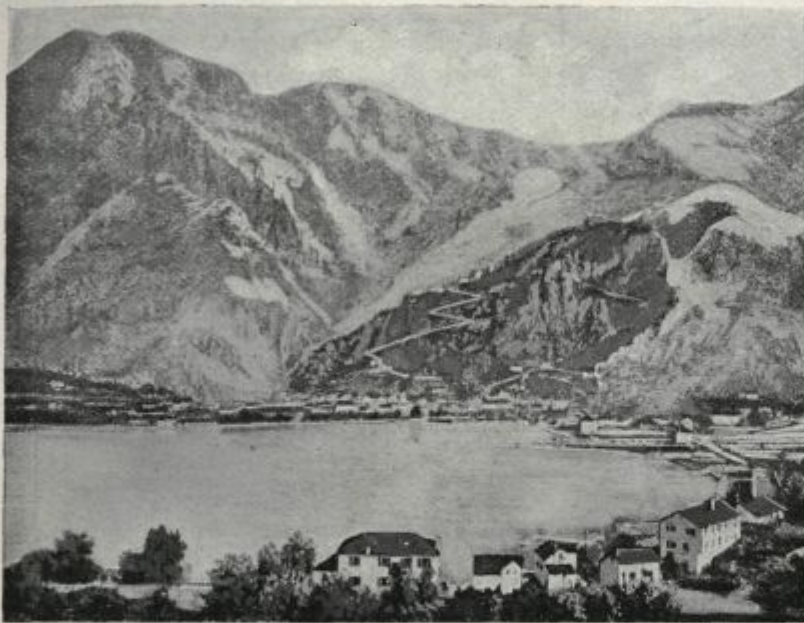
Po deseturni vožnji 5. svečana popoldne smo uzrli Teodo, malo obrežno vas, ki šteje kakih deset hiš, s prekrasno lego, prav ob kotorski boki in z malim morskim arzenalom.

Kamorkoli seže oko, povsod do neba vzpenjajoče se obrežje, s snegom zameteni vrhunci gorâ, tihe doline z borovimi gaji, tesna brezdna in strmi prepadi, kamor redko posije nebeška luč solnca. V ozadju grebeni Črnogore. Bele ceste, sedaj vzpenjajoče se in trudoma si delajoče pot do strmih višin, sedaj nevzdržema padajoče ob robih temačnih globin, se vijejo v

silnih nešteti ovinkih po tej rjavi zemlji; brezdvomno so bile zgrajene z velikanskim naporom in z ogromnimi stroški.

Ta svet, vseskozi prepojen z bujnim dihom divje romantike, tako razdrt in čudovit, s tajinstvenimi svojimi globinami, mračen in temen, in pa slovita Bocche di Cattaro je pač ena največjih lepôt bogate narave, ki se sme ž njimi Dalmacija ponašati.

Človek bi mislil, čimdalje prideš na jug Dalmacije, tem bujnejša je rast, tem rodovitnejša je zemlja. A baš nasprotno. Južna Dalmacija je

KOTOR.

podobna skaloviti puščavi, in ako ne bi tuintam na nižinah ob morski obali slutili bolehave eksistence oljkovega gozdiča, ki je videti v daljavi kakor kaka temnozeleno črta, bi imeli vtisk, da smo zašli v morje pečin in čeri. Vrtovi z bujno tropično vegetacijo, ki nas razveseljujejo na severu okoli Spljeta, Šibenika in tjakaj do Zadra, s krasnimi nasadi pomaranč in oljkovimi gaji, prenehajo pri izlivu Naretve skoraj na mah, in čimdalje se bližamo Kotoru, tem pusteje in žalostneje strme nasproti iz čiste, temnozelene vode sive, močno razdrte peči, nad katerimi pogosto vise težke in mračne skupine oblakov.

Ako mi je pa že tesnoba objemala dušo, ko mi je oko iz daljave zrlo na opustošena gorovja, toliko silovitejši je bil vtisk čudovite scenerije in grozno veličastnih prizorov kotorske boke v neposredni bližini. Bilo mi je, kakor da sem začutil jeklene moči orlovih peruti, ki plove v strašni visočini v sinjem etru, prežeč na črnega vrana, ko je z nepremagljivo silo prevzemal oko in dušo pogled na gigantsko pogorje črnogorskega sveta.

Najčudovitejša, najveličastnejša pa je Kotorska boka, — ta od nebotičnih, popolnoma golih višin zaprti, tako čudno se raztekajoči in vijoči zaliv, ta labirint čeri in vodovja, — v onih hladnih nočeh, ko obseva ob gubečem se mraku motno blede luč lune, ki plove skrita za gorami, fantastične vrhove in iz morja, v mračnotajni senci zavitega, dvigajoče se skaline.

Kotor, večno brezsolnčen, z močnim zidovjem obdan, zavarovan z utrdami Sv. Ivan in Gorazda, leži pred nami, kakor da bi bil si-

loma potisnjen med gole, neprehodne peči. Severovzhodno od forta Fiumera se zvija in plazi kakor bela kača v neštivilnih serpentinah cesta tjakaj do črnogorske meje, kakor si je smelejše in drznejše skoraj da misliti ne moremo. Blizu vrha pa preneha popolnoma in le kamenita, od brezdanjih globin in prepadov presekana steza vodi na visoki plato, kjer je prva straža črnogorska.

Kotor je močna trdnjava, od vseh strani utrjena z obzidjem, nad katerim leže le višje v goro vzdana poslopja. Trga ima dva, in sicer manjšega v bližini takozvanega bazarja, kamor donašajo Črnogorci svoje izdelke naprodaj, in pa večjega s starodavno mestno hišo. Prebivalci se pečajo večinoma z ribjim lovom ali tržijo z orožjem s sosedi, Črnogorci. Luka je izvrstna, le škoda, da tako malo obiskana. Mesto ima pretežno evropski značaj. Pri promenadi na kotorskem molu sem kaj pogosto srečeval gizdaline in povsem moderno oblečene dame, kakor v vsakem večjem zahodnoevropskem mestu.

Kotorska boka je bogata lepih pravljič in narodnih pesni, ki se pa večina naslanjajo na junaške pesni o kraljeviču Marku.

Nekaka posebna znamenitost Kotora je tudi ona nad mestom se dvigajoča, nad utrdbo sv. Ivana viseča, strahovita skala, ki je zaradi varnosti z železnimi sponami pritrjena na goro. Ako bi se ta skala zvalila v nižino, bi bila polovica Kotora razdejana v pesek in kamenje. Nad to skalo je zasekana v goro nepristopna votlina, in v njeni sredini cvete prekrasno pomarančno drevo, ki tudi rodi. Kako pa je seme, ki je vzklilo iz njega

to drevo, prišlo v votlino, obdano s poezijo raznovrstnih lepih pripovedk, so različna mnenja, najverjetnejše je pač, da ga je zanesla kaka ptica tja.

Prelepa pomlad je zasijala v deželo in gorko soince je poljubljalo vrhove, tihe doline, brda in

griče, tako strastno in tako vroče, da so zaplale snežne odeje, in tisoč in tisoč solz je privrelo na dan in se razlilo po zemlji in vsepovsodi je iz solz pognalo zelenje, vzbrstele so mladike, vzklike rože.

(Dalje priti.)

V DUBROVNIKU NA TRGU.

JESENSKA.

Dokler so v življenje moje
tvoje svetile oči,
so z menoj hodili upi,
moji bili sladki sni . . .

A odkar jesen je mimo
najine ljubezni šla,
se je vkradla tiha žalost
v tajne mojega srca — — —

Ksenij Verin.

MOJA LJUBICA.

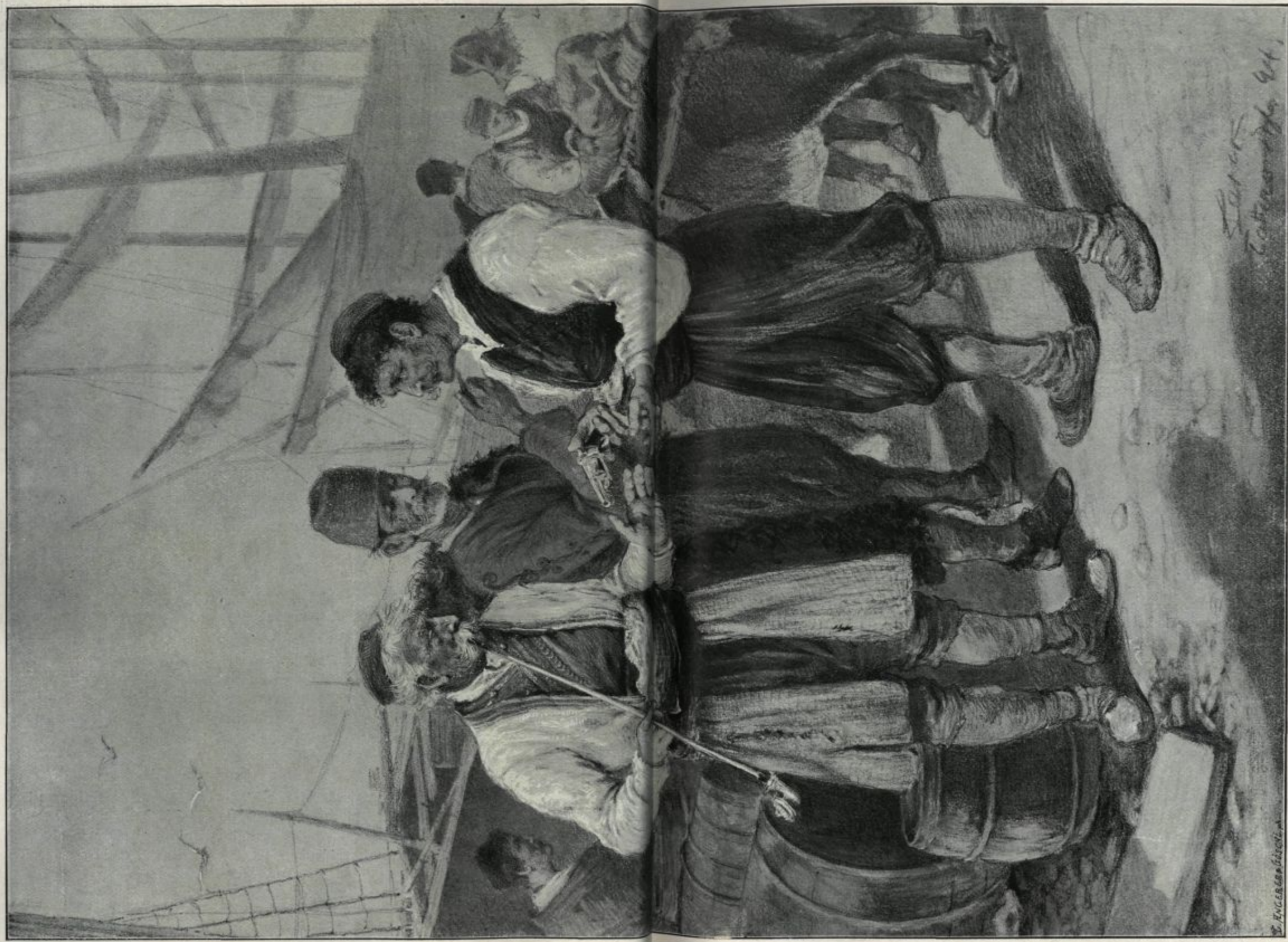
Ljubica moja se klati okoli,
kadar že spi ves pošteni svet,
po cestah samotnih v temnih večerih
vodi veselje jo mladih let.

V nadah skritih ji lica rdijo;
v noč strnijo gorke oči —
greh pred njo je, greh za njo je,
v grehu duša njena živi.

Ah, in ona tako je vesela,
in njena vest je lahka tako,
uživa mladost, uživa življenje,
grabi s svojo lepo roko.

Grabi, siplje, trosi okoli,
trosi okoli, dokler je čas,
dokler so zunaj lepi večeri.
dokler je v cvetju njen obraz . . .

Mile Savljevič.

ČRNOGORCI V KOTORJU.

IVAN LAH: MUZIK CILIJAN.

Zimska pravljica.

Taka pravljica se pripoveduje ob mrzlih zimskih dneh, ob toplo zakurjeni peči, ko polni prijetna gorkota vso sobo, zunaj ob oknih pa zavija mrzli sever z nemirnimi snežinkami. Nekaj tihotnega plava pod stropom, nebeško sladka gorkota veje ob stenah, skrivnostna tišina vlada po kotih. Namenjena je taka pravljica ljudem, ki pravijo, da ni ljubezni.

1.

Prebivalci manj obljudenih mestnih ulic z nizkimi temnimi hišami so zapazili, da je izginila iz njih okrožja dolga črna senca, ki se je pomekala vsak dan ob gotovem času mimo oken in izginila v okrogla vrata starega, polzapuščenega poslopja. Privadili so se bili temu, da so ga videli vsak dan; niti ženske niso več kazale za njim, niti psi ga niso več oblagali, kajti dolgo vrsto let je bil že hodil mimo njih. Zato so opazili takoj, ko je prešla snežena vihra v zimski noči in se je led otajal s šip, da ga ni več. Nihče ni vprašal, kam je šel, kajti mnogo različnih ljudi je bivalo v zapuščenih poslopih, v zakotnih sobah, v podzemskih kletih in celo na zakajenih izbah in v zamazanih dvoriščih. Malo so vpraševali, odkod je kdo prišel in kam je namenjen. Bili so vsi popotni ljudje z isto usodo. Zaneslo jih je sem iz sveta, ostali so za nekaj časa ali pa so odšli, če jim ni bilo po volji. Brez pomena bi bilo izpraševati, kaj je kdo, ali je komedijant ali vagabund, umetnik ali igravec, pisar ali študent. Vsi so bili ljudje, boreči se proti silam življenja, hrepeneči za svojimi cilji, polni sanj o lepem življenju, ki se je blesketalo z visokih oken dragocenih hiš. Nihče ni nikdar pregledal te vedno menjajoče se množice, ki je včasih ostala čisto brez življenja, včasih pa je zaigrala sebi na veselje velike tragedije. Le kadar je napolnil šum mestne ulice, so zapustili vsi svoja pribežališča in odšli so tja zahtevati pravic do življenja, potem pa so se zopet plaho razgubili po svojih kotih.

Med ljudmi na dvorišču teh zakotnih hiš se je pojavila torej vsako jutro dolga črna senca. Vsi so ga imenovali „senca“. Odhajal je po ozkih ulicah ob določeni uri in se je vračal šele zvečer. Vedeli so vsi, da igra na gosli in da stanuje pri starki

na drugem koncu hiše. Dalje se niso menili zanj, kajti udeleževal se ni niti tragedij, ki so se vršile na dvorišču, niti ni hodil ž njimi ob časih, kadar so množice polnile ulice, da bi z njimi zahteval pravico do življenja. Zato je živel med njimi osamljen in jih je motil samo zjutraj in zvečer, ko je šla njegova dolga senca čez dvorišče in mimo nizkih oken po ulicah.

Zato niso vprašali, kam je izginil, saj so vedeli, da se zgodi ž njim, kakor z drugimi, da odide nekoč in se ne vrne več.

Zgodilo se je tako po viharni zimski noči. Sneg je bil padel zvečer in zjutraj je pokrival led pobeljene ulice. Vsi prebivalci so se poskrili po razpadlih poslopih, zamašili so s cunjami okna, pripahnili vrata in se greli drug ob drugem pri slabo zakurjenih pečeh in pri ugaslih ognjiščih. Bilo je takrat, kakor da je vse umrlo med zidovi. A vendar je dihalo v njih toplo življenje, gledalo z zamišljenimi očmi skozi okna in mislilo na pomlad. Morda je prišlo komu tedaj na misel pripovedovati pravljice o kraljičinah in gradovih.

Ko pa se je nagnil mrzli dan in je padel večer nad starimi zidovi, je nastal šum na dvorišču in ljudje so hiteli iz svojih kotov, kajti prišla je bila policija in to je vzbudilo njih radovednost. Mislili so, da bodo slišali novo veselo komedijo. Ko pa je policija odšla, je prilezla starka z drugega konca hiše, in obsuli so jo od vseh strani ter jo izpraševali, kaj se je zgodilo. Povedala je, da so prišli, odprli so vrata v sobo, kjer je stanoval muzik, pobrali so vse njegove papirje in gosli ter odšli.

„Stanovanje lahko oddaste“, so ji rekli policisti za slovo.

In s tem je bila končana resnična povest, pravljica pa ji sledi.

2.

Muzik Cilijan je bil visoke, suhe postave, hodil je v dolgi črni salonski suknji in nosil je visok ovratnik z veliko črno kravato. Lasje so mu viseli do ovratnika, obraz pa mu je bil blede, kakor brez življenja, oči globoke, črne . . . Prazno je bilo vse na njem, brez izraza. Takega so ga videli ljudje, ko je hodil po ulicah.

V poznem jesenskem večeru se je vrnil muzik Cilijan domov v svojo sobo in je obstal sredi nje. Kupi papirja so ležali po mizi in na njih gosli. Počasi se je približal in se sklonil nad mizo. Volni dolgi lasje so se mu vsuli z ramen. Samotno okno je trepetalo ob sunkih ponočne burje. Prazno je bilo po sobi, kot v grobu. Vzel je gosli v roke in zamišljeno obsedel:

„Sèdi, Sidonija, sèdi“, je govoril, „in glej mi v oči!“

In videl jo je pred seboj, kako sedi tiha, zamišljena, s sklenjenimi rokami, videl je njen mirni obraz, blede lice z gladkimi, na vsako stran počesanimi lasmi in njene jasne, pokojne oči. Videl jo je, kako je sedela ob klavirju, kako so se njeni tanki prsti pregibali po tipkah in je hitela nad njimi plakajoča pesem. Sedela je tam, kakor soha brez življenja in ko jo je pogledal, se mu je zdela kakor poosebljena visoka himna, veličastna in nerazumljiva; kakor da sedi kraljica na prestolu in jo obdaja pesem, brez konca hvaleča njeno čast in slavo.

Od prvega, ko jo je zagledal, se mu je zazdelo tako in ostalo je tako za večno. Star je bil klavir in še iz časa davnih mojstrov. Ob njem jo je našel, ko je prišel prvič. Bila je še mlada. Otroško je še bilo njeno lice in boječče so zrle njene tihe oči. Obstal je pred njo brez besede, molče je prijel nje roko in jo je poljubil. Vstala je in zardela.

„Poslali so me sem, da vas poučujem.“ Priklonila se mu je in je sedla h klavirju. Rdečica je izginila z bledega lica, tiha mirnost je zasijala na njem. Pesem je zadonela po dvorani. Obsedel je poleg nje in bilo mu je, kakor da se je vrnila pomlad, solnčna in jasna, ko done pesmi po lesovih.

Nekoč je v taki pomladi hodil poln sanj mlad človek po gozdnih stezah. Vsa priroda je pela, koprnelo je življenje naokoli. Visoke pesmi so se dvigale globoko v njegovi duši. Gre potnik osamel po cesti, polna je duša hrepenjenja, srce je polno tožbe. In na trati ob samotni poti stoji deklica, tih je njen obraz, zorna so njena lica in oči sijajo jasno, pokojno. Mlado drevje osipa svoje cvetje nad njo, rože se vzpenjajo ob njenem belem krilu. Potnik obstane na cesti in ostrmi nad njeno krasoto. Vesel je, da je cesta samotna, da mu je mogoče zreti veliki misterij. A z daljave bobni vihar, prikazen izginja, blede in prehaja kakor v zarjo. Potnik plašen pospeši svoj korak, in temna nevihta se razlije čez plan.

Taka je bila pesem, ki je vstajala mlademu človeku v srcu, ko je hodil po pomladanskih

gozdovih. In prešla mu ni več iz spomina ta veličastna himna pomladi. Odšel je v svet z visokimi cilji in z velikimi nadami. Dolgo in trpko je bilo življenje. Pusto in prazno je postalo vse naokoli. V daljavo so se umikali pred njim nikdar dosežni cilji in umirale so mu nade v obupu. Nikjer ni srečal, kar je iskal, samotna je ostala njegova pot in duša mu je osamela na nji. Nikjer več ni bilo čuti himne pomladi ob cvetočem življenju, čul jo je samo enkrat v sanjah, ker je cvetela takrat pomlad po lesovju in je hodil po njem mlad človek z dušo, polno hrepenjenja in s srcem, polnim vzorov. Tako so mu prešli vsi tisti dolgi dnevi v zakotni hiši samotnih ulic, kamor ni segla nikdar sila življenja, svetel žarek nebes.

Godba je utihnila; Sidonija je doigrala. Stresnil se je muzik in se vzbudil iz svojih misli. Sidonija je sedela mirno in nje oči so gledale sanjavo, kakor da hite za pesmijo, ki je bila odhitela iz glasov. Mirno je bilo nje lice, roke je spustila ob sebi in sklonila je glavo . . .

V sobo je stopila starka in se priklonila. Davno je že prešla ura. Poslovil se je . . .

Za mizo doma pa je slonel vso noč in sanjal . . .

3.

Tak je bil prvi dan in poslej so se začeli dnevi, podobni prvemu. Igrala sta s Sidonijo na klavirju, sedela sta drug ob drugem in njiju roke so drhtele nad tipkami, iz klavirja pa je donela pesem hrepenjenja. Molče so bežali pogledi v daljavo. Zdelo se mu je, kakor da ne sedi ob njem Sidonija, ampak da beži, kakor prej vse življenje, njena podoba v neznane kraje, obdana s cvetjem; pomlad sije okoli nje in pesmi se vijejo ob njej. In nekoč so zastale pri tem njiju roke, muzik Cilijan pa se je ozrl na Sidonijo.

„Krasno ste igrali, gospodična Sidonija.“

Prijel je njeno belo roko in jo poljubil. Nje lice je ostalo neizpremenjeno. Razumela je, kaj je govorila pesem, ki sta jo bila igrala. Cilijan ni mogel povedati z besedami, kar je povedal v pesmi. Tudi ona ni hotela govoriti. Položila je roke na klavir in zadonele so strune, kakor iz harfe. Polna ljubezni in trepetanja je bila pesem, ki jo je igrala, da se mu je zdelo, da se razodeva pred njim vsa njena globoko udana duša, kakor pesem ranega pomladanskega jutra, mlada in nežna, boječča se dne, kakor rosa na omlajeni trati.

Obsedela je mirno, ko so se izgubili zadnji glasovi in se je ozrla na Cilijana. Vztrepetal je pred njenim pogledom in zašibila so se mu ko-

lena. Muzik Cilijan je klečal pred Sidonijo. Naslonil se je na klavir in poljubljaj je nje roko.

„Sidonija . . .!“

„Ne molite človeka . . .!“

„Razumite to težko povest!“

„Razumem . . .“ Kakor iz drugega sveta so prihajali ti glasovi.

Vstal je, kakor da se je vzbudil iz očaranja, in odšel je v gozd. Bežalo je listje po burji in vse življenje je bilo kakor pesem smrti. Jesen je bila v deželi.

Tistega večera je prišel Cilijan pozno domov. Sedel je utrujen k mizi in sanjal.

„In ti si razumela, ti si slišala to veliko hrepenenje, ki me je pripeljalo k tebi! Videl sem te vse življenje, ti pa si se umikala in bežala, kakor visoki cilji, kakor brezkončne nade. Zdaj pa sem te dosegel, Sidonija . . .“

„A med tem je že prešla pomlad, in življenje že pada v počitek. Zato je samo prazen sen, kar misliva.“

„Ne govori tako, Sidonija, ti veliko življenje moje!“

Vstal je in se je sklonil nad njo. Njegove trepetajoče ustne so poljubile njeno kakor led mrzlo čelo.

„Poljubi me na usta!“

Padel je na kolena in ona se je sklonila nad njim. V dolgih poljubih se je združilo dvoje tako ljubečih se bitij.

„Ljubim te in vsa sem tvoja.“

„Sidonija, poslušaj historijo, ki je različna od moje pesmi! Ali vidiš to sobo, te gole stene, zaprašena kota, preprhla tla, razbito posteljo, nezakurjeno peč? Poznaš li bedno pot, ki me je pripeljala do sem? Tu sem doma in moje hrepenenje je doma v tej praznoti; čim globlja praznота, tem višje hrepenjenje. Trda in trudna so bila moja pota, ki so me peljala sem. Toda hodil sem za visokimi cilji in z velikimi nadami, da skoraj nisem čutil trdih tal.“

4.

Drugi dan je prišel muzik Cilijan po navadi k Sidoniji in je našel prazno sobo. Klavir je stal osamljen in nem. Nadejal se je, da jo ugleda zopet ob klavirju stoječo, z eno roko na klavirju, drugo povešeno ob sebi, kakor ga je navadno pozdravila. A prišla je starka v sobo in mu je povedala, da leži Sidonija bolna. Odprla je vrata v stransko sobo in tam jo je videl na beli postelji. Obstal je kakor okamenel. Nje črni lasje so se vsipali na vsako stran po vzglavju, bled kakor sneg je ležal med njimi njen obraz,

oči so ji zrle proti nebu in velik mir ji je pokrival lice. Muzik Cilijan se je spomnil noči in se je prestrašil:

„Ali je bilo res, ali so bile sanje? Ali pride smrt mesto življenja, Sidonija?“

Sidonija se je ozrla in mu je dala znamenje, naj pride bliže. Približal se je k postelji in sklonil svojo glavo.

„Jesen vidim zunaj, dan je mračen in solnce brez toplote, megle se plazijo po tleh, nositeljice smrti . . .“

„O, Sidonija, življenje ne umre nikdar!“

„Ne življenje, ampak človek!“ Molčala je in potem je izpregovorila tiho, mirno:

„Odhod iz življenja je le eden: smrt, prihod v življenje le eden: ljubezen.“

Potem je obležala mirno in nje pogledi so se izgubili v nadzemskih višinah.

Cilijan se je zagledal v mirni, nebeškomili obraz in solze so mu kapale tiho, nevzdržno na tla . . . Veter je vil po ulicah in nosil po strehah prvi sneg.

Nič več ciljev, nič več nad! Zima z mrzlo burjo je udarjala na zatemnelo okno.

5.

Grobar na pokopališču je videl poslej v poznem mraku prihajati na nov grob, ki je nastal med nešteti vrstami, dolgo črno senco, ki je izginila šele v pozni noči. Na grobu pa je stal kamen z napisom: Sidonija. Podnevi so hodile tja starke, klečale, plakale so in molile. Dve cipresi sta rastle ob grobu. Tam je v dolgih zimskih večerih postajal Cilijan. Prinašal je cvetic, ki so venele tam v rezkem mrazu. Njegova dolga postava je slonela ob tujem križu in njegove oči so bile uprte v zlati napis: Sidonija. Pogosto je stal tako in šepetal, kakor da govori s kom. Sklonila se je dolga senca nad grobom, noč je padla po pokopališču in vse je izginilo v temi. Tako je hodil vsak večer. Cvetlice so ležale po rjavi zemlji, zmrzle, ovene.

„Ti si umrla, Sidonija, in kje je življenje brez tebe?“

„Nisem umrla, ampak živim. Večna je v srcu pomladanska pesem, a pomlad ni večna. Šla sem s teboj od početka in pojdem na večno.“

„In vendar, Sidonija, ostal sem sam, prazna je soba, kjer je donela najina pesem ljubezni.“

„Govoriš z menoj in praviš, da si sam!“

„Za teboj pojdem, Sidonija. Šel sem za teboj po trdih potih, dokler te nisem našel in ko sem te našel, si odšla, zato moram za teboj.“

FR. L. BENOUVILLE: SV. FRANČIŠEK ASIŠKI.

Nemi so ležali grobovi. Velike kepe prsti so ležale po zmrznjeni zemlji, v slani zamorjena trava je stala ob križih. Novi grobovi so rastle vsak dan v vrsti poleg Sidonijinega.

V mesečni noči se je blesketala zemlja in nad grobovi so ležale strašče sence črnih križev. Brez življenja je ležalo tiho pokopališče, le ob železnem starem križu se je zdajpazdaj zganila črna senca . . .

Prišla pa je mrzla zimska noč z viharji in snegovi. V mraku so se začele megliti daljave, gore so izginile v teminah. Napolnilo se je podnebje z belimi oblaki in burja je zavila od vzhoda. Cilijan je slonel ob križu in gledal na pobeljeni grob. Kakor srebrne vojske so se vsuli snegovi čez plan. Pridrli so zameti čez zidovje na pokopališče in so divjali ter plesali nad grobovi vso noč. Zametli so na debelo grobe in manjši križi so izginili. Izginil je v njih tudi kamen z napisom: Sidonija. Ob križu poleg groba pa je slonela dolga črna senca in izginjala v sneženih vrtincih.

Burja je zavila od vzhoda, bliščeča noč je zasijala nad zemljo. Zorno jutro je posijalo z rdečimi, žarečimi pasovi. Zažarelo je po pokopališču, ko je prišel tja grobar in našel zameteno dolgo črno senco.

Tisti dan po viharji zimske noči so prebivalci manj obljudenih mestnih ulic zapazili, da je izginila iz njih okrožja dolga črna postava, in nihče ni vprašal, kam. S tem se je končala pravljica.

* * *

Pripovedovala se je ta pravljica v mrzlih zimskih dneh, ob gorkih pečeh, ko je zunaj vel mrzel veter s snežinkami po ulicah. Zamišljeno

smo obsedeli, ko je končal pripovedovalec. Zunaj je zavijala burja ob voglih, kakor da hoče ponoviti povest. Zgodilo se je takrat navadno, da je sedla gospodična Mela h klavirju in zaigrala. Ljubila je to pravljico, kakor mi vsi. Zakipeli so glasovi iz polnih akordov, da je onemela burja na ulicah, da so zastale misli v nas. In začutili smo vse, kar smo bili slišali. Kakor da so plakale strune, kakor da so govorile in prosile; donelo je iz njih dna brezmejno hrepenenje pomladanskih večerov, tožila je iz njih zapuščenost otožne jeseni in zadivjali so boji zime. Šepet večera in sanje o visokih dvorih so se čule iz pesmi na klavirju. In ko se je končavala pesem, je prešlo vse v krasno simfonijo, visoko letečo nad pobeljeno zemljo v jasno, z zvezdami posejano zimsko noč.

In razumeli smo potem globoko pravljico, da je resnična, kakor življenje. Bila je kakor sladek spomin v trpkih časih. In razgrnila se je pred našimi očmi široka snežena plan, bela kakor jasen dan. Iz daljave hite snegovi bliže in bliže, kakor vojska srebrnih vitezov. Boj divja med njimi obupen in strašen. Valijo se neštete trume, druga nad drugo, izginjajo v metežu in polnijo pokopališče s svojim šumom. Moten vihar se vali čez ravnino. Križ pri križu stoji na pokopališču in gole vrbe trepečejo nad njimi ter sklanjajo do tal svoje slabotne veje. A tam ob križu stoji dolga črna senca, obraz je obrnjen proti nebu, roke objemajo slabotni križ, sneg je zamel široko odprte oči. Po gubah obleke se svetijo biserne snežinke, kakor dolgi beli pasovi na črnem plašču. S snegom zakrito lice gleda proti nebu vso dolgo noč, dokler ne zasije jutro z rdečimi plameni nad gorami.

MOJE SOLNCE.

Le sijaj, sijaj, solnčece,
led, sneg, zemljó presij!
V življenje novo vzbudi jo
iz mrtvih zimskih dni!

Saj v mojem srcu tudi zdaj
mrtvo je, zima, mraz.
Da oživeló bi kedaj,
smem upati li jaz?

Odvzeli so mi solnčece,
odvzeli ljubico;
kdo naj iz groba jo vzbudi,
in srce moje ž njo?

Podkraški.

PESNIK „PSOGLAVCEV“ IN NJIH TORIŠČE.

(K A. Jiraskovemu romanu „Psoglavci“.)

Na jugozahodu Češke, skoraj v najskrajnejšem zakotju krasne Šumave, sredi slavne domovine junaških Hodov, leži velesimpatično mestece Domažlice s 7600 prebivalci (med temi 7500 Čehov, 7400 katolikov) v 643 hišah.

To staro, prečasnih spominov bogato mesto ima izredno zanimive, pristnočeške, starinske stavbe pisanih boj, širok trg, slikovite ulice, značilne okrogle stolpe, pestra pročelja in arkade.

Domažlice so nastale kot stražna trdnjava proti sosedom Bavarcem, ki so opetovano nasilno prodirali na Češko. Že iz daljave se vidita nad mestom dva ogromna stolpa. Mesto pa je imelo še tri „bráne“ (zidana vrata s stražnim stolpom) pri vhodu in izhodu mesta; ostala je le še ena (dolenja) z novo streho; okoli in okoli mesta pa so bili globoki jarki in nasipi; danes so izpremenjeni v lepe vrtove. Pri vstopu skozi dolenjo bráno imamo pred sabo širok in svetel trg, ki ga obdajata dve vrsti karakterističnih, medsebojno sila sličnih hiš z arkadnimi hodniki in izložbami. Nekako v sredi trga na desni je dekanska cerkev s 56 m visokim okroglim stolpom. Cerkev je bila ustanovljena bajè spočetka krščanstva, v romanskem slogu zgrajena l. 1110, a l. 1756 renovirana v gotskem slogu.

Nasproti tej cerkvi, v kateri so umetnine iz 14. in 15. veka, stoji moderni magistrat z domažliško mestno hranilnico, z mestnim muzejem staroslavni listin, majestatov, knjig, etnografskih, arheoloških, numismatskih zbirk, hodskih starih krojev, zveri in pritlikavcev in z mestno knjižnico s 4000 knjigami. V avgustinski cerkvi (iz l. 1287) s samostanom je javna knjižnica. V hodskem predmestju stoji hodski grad iz 12. veka, nekdanje središče hodske moči in slave, kasneje posest njihovega krvnika Maksa Lamingerja, sedaj okr. glavarstvo in sodišče. V mestu je tudi višja gimnazija, velika deška ljudska in velika deklška ljudska šola z modernimi poslopji, splošna bolnišnica, sirotišnica, konjeniška vojašnica in strelišče.

Začetek Domažlic postavljajo nekateri v prazgodovino Slovanov ter trdijo, da so se zvale prvotno Tugošči ali Tugast (lat. Tusta, nem. Taus). Grad Tugast je bil bajè identičen z Vogatisburkom, kjer je l. 630 vodja Slovanov Samo porazil fran-

kovskega Dagoberta. Ime Domažlic se je našlo že v listinah 10. veka; l. 1285 so postale Domažlice pod Přemyslem Otakarjem II. mesto. V husitskih bojih so bile Domažlice z Žiško ter so pomagale Prokopu Velikemu l. 1431 poraziti Nemce. Podpirale so tudi kralja Jurja Podjebradskega. Ker so priznale rimskega kralja Friderika za vladarja, jih je Ferdinand II. kaznoval z izgubo vseh pravic in z globo 3000 grošev. Tudi zgodovinskim dragonadam po beligorski bitki Domažlice niso odšle. Zlasti pa je trpelo mesto z okolico pred napadi Bavarov, ki so plenili in morili kakor razbojniki. L. 1373 so Bavari oplenili in požgali 13 okoličanskih vasi in domažliško predmestje, l. 1468 pa vso okolico do Klanova. Tudi Švedi v 30 letni vojni in Francozi v koalicijskih vojnah so škodili mestu in okolici.

Najlepšo dobo so imele Domažlice pod Otakarjem II. in kraljem Vladislavom. Tedaj so imele predpravico, da so svobodne in da se ne morejo nikomur zastaviti. Domažlice so gospodarile razsežni okolici, imele so svoj pečat in privilegije ter svojo zastavo. Hodi so bili neodvisni oblastniki na svoji zemlji. 4 km od Domažlic leži vas Ujezd, kjer se je narodil hodski junak Jan Sladky-Kozina.

Četrť ure odtod leži obrasel holm Gradek 590 m višine s spomenikom Jana Sladkega-Kozine, ki stoji na visokem kamenitem podstavku, držeč v levici sveženj hodskih privilegijev, v desnici pa čekani; ob desni nogi mu sedi velik hodski pes. Hodi so imeli ob meji in prelazih po holmih in dolih celo dolgo vrsto vasi: Pociňovice, Lhota, Kyčov, Mrákov, Tlumačov, Straž, Drbov, Ujezd Dražinov, Chodou, Klenči, Postřekov, Čerchovo, Trhanovo, Pecí, Kubica i. dr. Zlasti lepa vas je Trhanovo s svojim zgodovinskim gradičem in lipovimi drevoredi; tu je bilo mesto največjega hodskega trpljenja in hodske vztrajnosti.

Tu je bila torej domovina Hodov, tu je torišče romana Al. Jiraska „Psoglavci“, kakor so nazivali Hode po pasji glavi v njihovem bojnem praporu. Nosili so originalno krojeno obleko, ki se je ohranila, zlasti pri ženskah, dosihmal. Ženske so nosile klobuke ali pisane robce, pestre, rožaste predpasnike, do komolca sezajoče široke rokavce ali s kožuhovino obšite jopiče ter živordeče nogavice in šolne. Moški so nosili izredno široko-

krajne klobuke, barvaste telovnike z debelimi gumbi, kratke irhaste hlače, visoke nogavice in šolne, preko kolena sezajočo belo suknjo ali pa kratke kožuhe s pisanimi našivki na hrbtu in prsih, kožuhaste čepice ter visoke škornje. V rokah so nosili čekane, t. j. palice, čijih držaj sta tvorila sekirica in kladivo; spremljal jih je močan, visok pes. Dandanes se oblačijo Hodi le še ob svojih praznikih v to zgodovinsko obleko, ženske pa so stari kroj obdržale do malega neizpremenjen.

O teh slovanskih kmetiških junakih večne slave prinese „Slovan“ veliki zgodovinski roman „Psoglavci“ s slikami. Spisal ga je profesor Alojzij Jirásek.

Češki Sienkiewicz, slavni romanopisec in dramatik Al. Jirásek se je narodil dné 23. avgusta 1851 l. v Hrenovem pri Nachodu blizu pruskošlezke meje. Njegov oče je bil tkalec in kmet ter je tudi mali Alojzij gonil krave na pašo. Da bi se naučil nemščine, so dali starši svojega sina „v zameno“ v nemški Grossdorf, pozneje pa je hodil v gimnazijo v Kraljičinem Gradcu. Vseučiliške študije je dovršil v Pragi, kjer se je z vso dušo posvetil češki zgodovini in češkemu jeziku. Iz teh predmetov je napravil profesorsko izkušnjo ter je služboval v Litomišlu od 1874—1888 ter v Pragi od 1888 doslej. L. 1890 je bil imenovan

SPOMENIK JANA SLADKEGA KOZINE NA GRADKU PRI UJEZDU (POLEG DOMAŽLIC) NA ČEŠKEM.

pravim članom češke akademije in kmalu nato članom znanstvenega društva.

Pisateljstvo je začel l. 1871. Češki kritik Al. Tuček je izdal l. 1901, ko je Jirásek praznoval 50 letnico svojega rojstva in 30 letnico svojega literarnega delovanja, razpravo o Jiráskovem literarnem delovanju ter je le za naslove Jiráskovih del potreboval polnih šest strani.

Glavna njegova dela so:

„Zaklad“, „Sosedje“, „Pandurek“, „Na vojvodskem dvoru“, „Iz vihre in miru“, „Raj sveta“, „Konec in početek“, „Proti vsem“ (iz husit. časov), „Maryla“ (iz časov Jurja Poděbradskega), „Filosofska historija“ („Malomestne historije“), „Med strujami“ (iz husit. dobe) (3 deli), „Psoglavci“, „Skalaci“ (iz 18. veka), „V tujih službah“, „F. L. Vek“ (iz dobe preporoda), „Bratrstvo“ (tri romanske rapsodije), „Razna proza“ (obrazi in študije), „Pri nas“, dalje drame: „Vojnarka“, „Oče“, „Rettigova“, „Zibelj“, „Emigrant“, „Žižka“, „Gero“ (iz dobe Tugomera), „Svetilka“ in drugo.

Dr. Jožef Karásek piše v svoji „Slovanski literarni zgodovini“* o Jirásku sledeče:

„Najpriljubljenejše berilo na Češkem je historični roman, ki ga goje nekateri pisatelji z veliko vnemo. Češki narod je ponosen na husitske vojne, na Karla IV., očeta naroda, ter se spominja s tugo posledic nesrečnosne tridesetletne vojne in katoliške reakcije, ki je uničila češko ljudstvo. Zgodovinske knjige in povesti so bile od nekdanj najpriljubljenejše, zlasti pa v novejši dobi, ko je našla zgodovinska povest v zgodaj v umrlem Vaclavu Benešu Třebízském in Alojziju Jirásku poklicana pospeševalca.

Na Češkem pa citajo sedaj najbolj dela Alojzija Jiráska, ki je poleg Vrchlickega najplodovitejši pisatelj. Poglobil se je v vse čase češke preteklosti ter jo je plastično opisal. Ker je po poklicu zgodovinar, je mnogo mirnejši kakor Třebízský; njegove skice in povesti nosijo kulturnohistorično in jezikovno obeležje časa, ki ga predočujejo. Njegove povesti so slične veličastnim zgodovinskim podobam, v katerih se kaže mojstra realistične umetnosti in ustvarjajoče domišljije, tako da se da primerjati s Sienkiewiczem. Težko bi bilo, podati obkratek vsebine trideseterih zvezkov njegovih zbranih del, ki jih najdeš mnogokrat v rokah učiteljev in izobražencev sploh.

Jirásek se zna predstaviti tudi v najstarejši pravljici in pripovedni čas; celo vrsto subjektov je zajel iz časa Luksenburžanov in husitskih vojn,

* Sammlung Göschen. Leipzig 1906.

MESTO DOMAŽLICE, SREDIŠČE HODSKEGA OZEMLJA.

ko so se Čehi razkropili po vsej Osrednji Evropi. Z umetniškega stališča cenijo najvišje njegovo delo „Psohlavci“, v katerem je postavil hodskega kmetu Sladkemu večni spomenik; ta kmet se je postavil na čelo kmetiškega naroda, ki se je boril proti zatiranju s strani grajščakov.

Jirásek je tudi oživel iznova znamenite čase češkega prebujenja v romanu „Fr. L. Věk“ in v novi kroniki „Pri nas“, v katerih dveh delih predstavlja vse domovinske prijatelje, sodelujoče pri velikem narodnem pokretu. O zaslugah Jiráskovih so priznavalno pisali že razni kritiki.* Jirásek je pisal sicer tudi drame, v katerih pa se kaže navadno tudi epika; njegovi zgodovinski romani kažejo nestranski realizem, med tem ko predstavljajo njegove drame (n. pr. „Žižka“) historične slike.“

Toda izredna plodovitost ni glavni znak tega slovanskega veleuma. Po rodu kmet, je preživel Jirásek svojo mladost v narodu, polnem živih spominov na burne husitske boje in v neposredni bližini velikih bojišč z nenasitno Prusko; ljubezen do slavne češke zgodovine ga je vodila k poklicu zgodovinarja, kjer je poleg znanstvenega dela odkril tudi ogromno zakladnico za svoje dramatskožive leposlovne spine. Z resnično mravljino marljivostjo je nabral Jirásek nebrojne, znanstveno potrjene zgodovinske podatke za svoja umetniška dela nevenljine cene. Brez sledú romantike brez ljubezenske strastnosti, brez politične in verske tendenčnosti so njegova dela umotvori, iz katerih blesti žarka luč velikih čeških činov v borbi proti

* N. pr. A. Tuček: Alois Jirásek: Kapitoly literárne kritické. Praha, Hejda a Tuček. — Jan Voborník: Alois Jirásek: Jeho umělecká činnost, význam a hodnota díla. Praha, J. Otto.

nemški silovitosti. Jirásek je resen rodoljub brez fraz in umetnik brez afekcije, naraven in čist kakor gorski vrec. Vsaka malenkost v opisovanju hiš, pohištva, obleke, orožja, običajev in dr. je v njegovih delih zgodovinsko resnična. Realist v idealnem pomenu besede! Z velikim svojim umom in s svojo globoko dušo je proniknil Jirásek dobo in ljudi, ki jih opisuje, da so njegova leposlovna dela najvernejše slike, najzanesljivejša zrcala češkega husitskega pokreta, češkega narodnega preporoda koncem 18. in 19. veka.

Za svoja dela znaša in razvršča Jirásek vse možne detajle in podatke ne le z ljubeznijo, kakoršno najdete težko pri drugih avtorjih, nego tudi z nekim spoštovanjem, z neko notranjo srečo in z globokim prepričanjem, da imajo ti detajli veliko kulturno in življensko vrednost. Koliko literarnih historikov je brez zanimanja prezrlo fakta, ki so se jim zdela nevažna in malenkostna! Jirásek pa jih je opazil ter je našel v njih izlaska njihovo izredno znamenitost in zanimivo značilnost za češki narodni život. Očitano se mu je, da ni vedno kritičen. Toda poleg znanstvene, čisto umstvene, enostranske kritike moramo priznavati tudi umetniško kritiko, ki sledi le čustvu in instinktu, a najde in razkrije često marsikaj, kar je ostalo razumu temno. In resnično, Jirásek je odkril s svojim instinktom in čuvstvom polno zgodovinskih resnic, ki so sčasoma postale prepričanje tudi znanstvenikom. Zato pa je toli verno in psihološko pravilno oživil minole zgodovinske dobe in zato je Jirásek duhu širokih narodnih plasti toli blizu ter jim večno ostane blizu.

Jirásek pač čuti z narodom, sledi njegovim slutnjam ter kaže narodnim individualitetam naj-

prirodnejše cilje; zato ga narod ljubi in čita z ljubeznijo in s svetim navdušenjem njegova dela. Saj Jirásku niso zgodovinska dejstva, narodni ideali le mrtev materijal, nego jih čuti sam in opisuje z ognjem prepričanja, ki vzplamteva in razžarja vsakogar.

Romana „Skaláci“ in „Psoglavci“ pa sta nesmrtni epopeji kmetiške svobodoljubnosti, kmetiškega ponosa, značaja in junaštva v prekrasnem odporu proti samovoljnosti tujstva in nemške vlade. Akotudi „Psoglavci“ niso Jiráskovo glavno delo, je vendar ta roman po svoji vsebini Slovencem, ki so imeli takisto slavne kmetiške boje proti nemški gospodi, najbližji ter po svoji krasni ideji svobodoljubja in narodnega ponosa najinformativnejši. „Psoglavci“ so umetniška slika, iz katere živo in verno odsevajo muke in bojazni, sanje in nade, obup in junaštvo češkega seljaštva, obenem pa je ta roman zrcalo češke narodne duše z vsemi vrtilinami in hibami slovanske krvi. Tako se morejo Slovenci iz tega umotvora marsičesa naučiti ter se, spremljaje tragično borbo Hodov, utrditi iznova v svojem srcu za vztrajnejši odpor proti nasilnemu tujstvu, deročemu z modernim orožjem kulture, trgovine in obrti preko Julijskih Alp in preko Drave. Ta krasni Jiráskov roman je izšel tudi že v nemškem in hrvatskem prevodu.

Stjepan Radič je podal Hrvatom vzorčestvo in gladko izvršen prevod tega romana pod naslovom „Pasoglavci ili boj čeških graničara za seljačko pravo“.

Tudi slovenski prevod, ki ga prinese „Slovan“, je vestno izvršen po češkem izvorniku.*

* Psohlavci. Historicky obraz od Aloisa Jiráska. V Praze 1886.

PSOGLAVCI.

Zgodovinska slika. Napisal Alojzij Jirásek

Vstari dobi so bili naši češki kraljevini prirodna in močna ograda globoki gozdi, ki so se razprostirali od grebena obmejnih gora mnogo milj v notranjost dežele.

Nalašč za to postavljene „straže“ so čuvale prelaze, ki so vodili po tej obmejni prašumi, pazeci obenem na „deželna vrata“, namreč na trajne trdnjave in ograde, dvignjene v obrambo potov ob granici. Polagoma, zlasti v XIII. veku, ko so se začeli tuji priseljenci trumoma k nam seliti, so naši kralji sami prenehali čuvati pogrnične gozde kot deželno ograjo ter so dovoljevali tujcem, da so jih izsekavali kos za kosom. Najdalje in najboljše se je ohranila obmejna prašuma na zahodni strani proti Bavarski, na obronkih in na podnožju veličastne Šumave. En njen del in najvažnejše pote, ki so vodili tod od Domažlic na Nemško, so čuvali od pamtiveka Hodi, narod jeder in krepak, stasitega telesa in junaškega srca.

Njihove vasi, nekdam prav na robu kraljevskih gozdov, so se razprostirale po dolini in po brdih, a vselej tako, da so imele pred sabo na tej strani proti granici holme ali vrhove, za katere so se stisnile kakor za prirodno trdnjavo pred neprijateljem. Razkropljene so bile v pasu, okoli šest milj dolgem, vzdolžema ob meji, na prelazih in na važnih stezah.

Tako ležita od Domažlic najoddaljeneje proti jugovzhodu kraj vserubskega klanca vasi Lhota in Pociňovice, a tema vasema na severozahodu med vserubskim in brodskim potom tele vasi: Kičov, Medakov, Tlumačov in Straže, najoddaljeneje odtod na severozahod ob cesti v Monakovo pod šumami pa leže vasi Ujezd, Draženov, Postřekov, Hodov in današnje trgovišče Kleneč.

Ne ve se gotovo, kdaj so prispeli semkaj Hodi, ti češki graničarji. A toliko je resnica, da so izvrševali svojo službo junaško, da so v časih sovražnih naskokov branili pote in steze ter so se borili v vseh teh bojih in bitkah, ki so se sploh kdaj vnele v njih okraju ali v njegovi okolici.

Pravtako je gotovo, da so hrabro pomagali knezu Břetislavu premagati Nemce pri Brůdku, a tudi ni nikakega dvoma o tem da tudi v kasnejših bojih niso držali križem rok, zlasti pa ne v slavnih husitskih vojnah.

V mirnih časih so hodili ob granici ter so pazili na to, da niso sosedje zoževali naših mej, da niso brez pravice izsekavali čeških pragozdov, da niso po njih lovili ter da sploh niso po njih kradli. Kakor pripoveduje staro izročilo, so se morali pri tem ne enkrat ljuto zgrabit s tihotapci in z bavarskimi škodljivci, zlasti pa z brodskimi. Na teh obhodih in stražah so bili Hodom zanesljivi tovariši veliki in močni psi, a dobra družica jim čekana (poldrug meter dolga palica, spodaj z ostrim bodom, zgoraj s sekirico in kladivcem. Op. prev.), v poznejših časih pa dolga in kratka puška. Zmeraj so nosili orožje, dà, celo tedaj, ko po [sklepu deželnega zbora ostalim prebivalcem naše kraljevine to ni bilo dovoljeno.

Kadarkoli je potoval češki kralj po njihovem ozemlju, so ga sprejeli Hodi pod orožjem in z glavno svojo zastavo, na kateri je bila v grbu pasja glava (odtod njihov vzdevek „psoglavci“. Op. prev.); počastili so svojega kneza po starodavnem običaju s sodcem meda ter so ga kot častna straža spremljali po gorah preko meje.

Za svojo težko in nevarno službo so uživali Hodi posebna pooblastila in posebne pravice.

Bili so od nekdam svobodni ter niso bili, razen kralju, nikomur podaniki. Na njihovem zemljišču ni smel noben plemič kupiti posestva, niti se nastaniti. Na tlako niso hodili, niti na druga kmetska dela, ki so zelo pritiskala ves kmetski rod. Gozde, ki so jih čuvali, so smeli svobodno uživati, a v stari dobi so v njih brez zapreke lovili, vežbajoči svojo moč na medvedih in volkovih, katerih je bilo v 17. veku na Šumavi še mnogo. Po vsej kraljevini niso plačevali niti carine niti mitnine, a v svojem okraju so se svobodno bavili z vsemi rokodelstvi. Smeli so se brez zapreke in po volji povsod naseliti in povsod priženiti se ter se shajati.

Njihovo sodišče se je sestajalo po „hodskem pravu“ vsako četrto nedeljo na dvoru ali na domažliškem gradu: v njem pa so bili „hodski knez“, imenovan od kraljevske vlade, pa svetovalci ali starešine iz hodskih vasi. Na hodskem gradu so bivali hodski dvornik ali glavavar, hodski knez in zapriseženi pisar, najvišji njihovi uradniki. Na tem gradu so hranili tudi svojo zastavo, svoj pečat in privilegije, ki so jim jih dali kralji Ivan Luksenburški, Karel IV., Večeslav IV., Juri Poďbradský in drugi. Tukaj so se tudi, kadar je

bilo treba, zbirali pod orožje, v vojni dobi pa so skrili semkaj žene, otroke in svoje najdragocenejše imetje.

Zadnjič so bili Hodi v svoji službi usodepolnega leta 1620 ter so napravili na bavarski granici zaseke na primernih mestih. Takrat jim je Friderik, „zimski kralj“, trsgo zapovedal, „da morajo po svoji dolžnosti in vrstoma vas za vasjo stražiti ne samo podnevi, nego še bolj ponoči, da morajo proti nenadejanim neprijateljskim naskokom ta mesta braniti, ostati na teh mestih neprestano do določenega časa, ne zapuščati jih niti podnevi niti ponoči pred odrejeno dobo ter nabaviti si predpisano vojaško zastavo, ki jo more nositi človek, da nanjo prisežejo. — Da bo na teh stražah čim lepši red, naj ostane pri njih vedno en dan knez, a drugi dan pisar“.

To pot je odmeval zadnjič po globoki šumavski prašumi poziv hodskih stražarjev, to pot se je zadnjič vila nad glavami čeških graničarjev bela zastava s črnim robom, okrašena s pasjo glavo.

Potem je prišla belogorska bitka (V kateri so bili 8. novembra 1620 leta Čehi od nemške premoči premagani. Op. prev.).

Poplava splošnega propadanja je zadela s požrešnim valom tudi gorsko zatišje svobodne hodske krajine. Štiridesetega dne po staromestnem obglavljanju so bili hodski svobodnjaki zastavljeni z zapisom Karla Lichtensteina v cesarjevem imenu za 7500 gld cesarskemu dvornemu svetniku Volku Viljemu Lamingerju pl. Albenreuthskemu, ki je bil cesarski komisar in soizvršitelj grozne tragedije z dne 21. junija 1621. Čez devet let so bili Hodi prodani istemu Lamingerju v popolno dedno last za 56.000 gld.

Novi gospodar seveda ni priznaval, niti hotel priznavati hodskih svoboščin in pooblastil, nego je postopal s Hodi, kakor s svojimi tlačani in podaniki.

Tedaj je nastal največji hodski boj. Ljubitelji svobode so pač branili svoje pravice proti nasilstvu in brezpravju. Ta neenaka borba je trajala preko šestdeset let. Včasih je Hodom zasijala iskra nade pri dunajskem dvoru, kjer so zahtevali svojo svobodo; toda končno je dedič Lamingerjev, njegov sin Maksimilijan, dobil pravdo, a Hodom so izročili rabsodbo, s katero se odbija njihova zahteva enkrat za vselej, a njim samim se nalaga pod grožnjo strogih kazni perpetuum silentium!

To je bilo leta 1668.

In res je zavladal po hodski krajini mir, tišina kot na grobeh, ki je ni prekinilo nič do l.

1680, ko je buknil po vsej češki kraljevini strašni kmetski upor.

Molk torej ni trajal večno. Hodi so izpregovorili. In tu začenja naša povest.

I.

Zgodnja tema listopadovega večera je zastrla pobočja in doline pogorskega kraja ob podnožju sirmega Čerhova in raztegnjene Haltrave. Črni in gosti oblaki so se podili nizko preko njihovih gozdnatih temenin ostalih gor Češkega lesa, ki se je nalik ogromnemu nasipu dvignil nad utišeno krajino, gubečo se v oblakih in v temah.

Nastalo je odurno vreme.

Vihar je bil gospodar vsega, mraka in zemlje, na kateri je pred njim trepetalo vse: stoletna šuma na obronkih in zapuščeno drevo na širnem polju. Breze, stare in mlade, gosto rastoče na gori Gradku nad vasjo Ujezdom, so šumele, ječale in drhtele v svoji goloti, zakaj vihar jim je kar v šopih ruval poslednje zlate liste in jih gonil po črnem vzduhu v divjem vrtincu. Na sosednji Gorci pa je uporno vršel dobov gaj in stresal razprostrte vrhove, braneč se vihri, ki je divje skočila z njega ter se zaletela tja doli do tihe vasi, naslanjajoči se kakor gnezdece k stožkoviti Gorci.

Drevje ob hišah in po vrtih se je majalo in silno šumelo. Najglasneje pa je šumela stoletna lipa, rastoča na prostranem dvorišču „pri Kozinovih“. Vaga in drog na starem vodnjaku pod lipo sta hreščala in ropotala; toda ta neprijetni hrup je preglaševalo bučanje vetra v širokem vrhu starega drevesa.

V hiši je bila luč. V medlem svetlu, ki je padalo na dvorišče skozi nizko okno, je pod lipo naglo plesal silni vrtinec žoltega listja, ki ga je vihar, divje se vrteč, bliskoma zgrabil in vnesel v temne višave. In tedaj, ko je veter kakor bi bil besen najdivjeje zvižgal in tulil, je v hiši nekdo stopil k oknu. Le za hip je bilo videti silhueto, in okno se je malo otvorilo. Gole, ženske roke so pomolile ven v temo neveliko skledo, in v tistem trenutku se je že iz nje belkasto zaprašilo. Kakor pravkar padli sneg bel oblak se je hitro dvignil iz nje ter se hitro razpršil v vetru, kateremu je bil žrtvovan. Jokava Meluzina je pogoltnila lačno, v enem dušku iz sklede darovano ji moko, zastokala še enkrat ter se je gnala v temi dalje.

Okno se je zaprlo, senca v njem je izgini!a.

Vladalo je neprijazno vreme.

Toda v hiši, leseni, dovolj prostorni sobi, je bilo milo in prijetno. Na ognjišču je gorel ogenj in prasketala so smolena polena. Trska, vtaknjena v črn svečnik, je gorela plamenoma, a njen svit je padal sedaj jasno na žrtvovalko, ki je bila doprinesla Meluzini dar, stopila od okna ter nesla prazno skledo na nepobarvano polico. Bila je to sama kmetica, te hiše gospodinja: žena mlada, lepe rasti, lepega obličja, v katerem pa so bile najlepše jasne, rjave oči in podolgasti, ravni nos. Lase je imela zavite s peštrim robcem, na sebi pa krilo in nedrec, ki ni zakrival popolnoma srajce na njenih prsih in je bil spet z lesketajočim se srčkom iz svinca.

Postavivši skledo na polico, je sedla zopet na stol, nekoliko proč od poslikane postelje pod nebom in vzevši v roke vrstico, je zagnala zibel v nihajoče, lahno guganje ter je začela s poltuhim glasom peti:

Ajaj, dete,
kolebam te,
da bi spalo, ne plakalo,
svoji mami pokoj dalo —

Zunaj se je oglašala burja. Šum drevja in bučanje vetra sta se zlivala v en glas, od čegar so se stresala okna. Mlada mati pa je pela dalje uspavanko. Toda še druge glasove, kakor njeno pesem, je bilo slišati v sobi. Tam v zasenčenem kotu je stala druga postelj z nebom, in od ondot se je čulo glasno šepetanje, šuštenje, pritajeno smejanje, ki pa je, dolgo zadrževano, sedaj zadnelo veselo, jasno, kakor srebrn zvonček. A že ga je drug, globočji glas miril in utiševal, in tedaj je tudi gospodinja ob zibelki zakričala — toda ne ostro in strogo — naj mirujeta, ker Hanica že dremlje. In zopet je začela zibati ter peti:

Če dala mi
miru ne boš,
te vzame sabo
povodni mož!

Mala Hanica v zibelki je zadovoljno brundala in godla, a čim dalje slabeje, dokler ni umolknila. Še nekoliko nihajev, in mati je vrstico izpustila ter šla k drugi postelji, kjer se je v tistem hipu izpod čistih zaves rožnatega neba vzklonil gospodar, njen mož, ki se je doslej valjal in se šalil s svojim najstarejšim otrokom.

Kmet, ki mu je bilo malo nad trideset, mož precej visok in stasit, si je pomaknil svoje dolge, rjave lase za ušesa ter je gledal smehljaje k svoji ženi. Triletni dečko, samosrajčnik, okroglega obraza, iskrih oči kakor robidnice, se je opiral na očetov hrbet ter je klical mater, naj prisede k njima.

„O vi neugnani ljudje!“ je vzkliknila kmetica z navidezno strogostjo. — „Tiho! Pavle, moral bi spati! Precej leč! Hanica tudi že spi.“

„Ha, lepo spi!“ se je oglasil gospodar ter, nasmehnivši se, pokazal na zibel. Iz nje je preko roba gledala ljubka glavica male, nekako dveletne deklice, kateri je skozi plave kodrčke prodiral rdeči svit goreče trske kakor sijajno zlato.

Mladi Sladki, ali Kozina, kakor so ga nazivali po imenu njegovega posestva, je vstal in šel k zibeli. Bil je v irhastih, svetlih hlačah, sezajočih do kolen, v nogavicah in težkih čevljih, brez telovnika, brez suknjiča, samo tako v spredaj razgaljeni srajci širokih rokavov. Ko je stegnil roke po svoji hčerki ter jo je, visoko pred sabo šaleč se ž njo, nesel k postelji, je bilo najlepše videti njegovo stasito, vitko postavo. Na ležišču se je sedaj zbrala vsa rodbina; vesela otroka sta lezla po očetu, in roditelja sta bila vesela ob radosti svoje dece.

Tu je zvenela prijetna harmonija rodbinske sreče, in bučanje jesenske burje je ni rušilo.

Toda do te sreče ni prišlo kar tako, brez boja. Stara Kozinka je dovolj branila svojemu sinu, takrat že samostalnemu gospodarju, ko ji je pred štirimi leti povedal, kakšno nevesto si je izbral. Menila je, da je sicer ročno in lepo, a siromašno dekle neprimerno za Kozinovo posestvo, ki je bilo — dasi na njem niso več prebivali rihtarji, kakor v starši dobi! — eno izmed najboljših.

Ta davna čast pa mu je ostala, saj je vedelo vsako otroče, zakaj je nova gospodska vzela rihtarstvo Kozinovemu dedu, ki ni hotel plesati po njenih notah in biti proti svojim ljudem. —

Toda končno je starka sinu vendarle privolila.

„Na hrastu rastejo samó želodi“, je rekla. „To je pač Kozina, trmasta glava, trda kot dob. Da bi mu le ne bilo s Hanči tesno na svetu —“

Takrat se je veseli dudak Gregec, ki so mu rekali Iskra, zasmel in dejal:

„Tesno jima pa ne bo, nak! Živela bosta skupaj kot sto cvetov —“

Kako bi ga Gregec ne hvalil in mu ne prokoval vsega najlepšega, ko je bil vendar zaupnik mladega gospodarja, ko je on edini poznal njegove skrivnosti ter je bil njegov ljubezenski sel in svetovalec! Toda kar je rekel, se je izpolnilo.

(Dalje prihodnjíč).

PETRINA IN MARTA.

V

I.

sa si upehana, Petrina! Prehladiš se na prepihu; stopi rajši v sobo!"
„Ne bojte se zame, stric! Res, da sem veslala po rečici navzgor, toda ne dolgo in stoprav tedaj, ko je bil že opešal Niko. Ah, ta vaš Niko! Kmalu je onemogel in morala sem mu priti na pomoč. Saj veste, Marta tako ne more pomagati pri tem. Prehitro bi dobila žulje na svojih ročicah.“

„Porednica, ali nisem tudi jaz veslala!“ je ugovarjala plavolasa deklica in se je nasmejala razkošno, kakor se more smejati le brezskrbna, zdrava in srečna mladina.

Petrina pa je pripomnila resneje, da gre domov, ker oče jo gotovo že nestrpno čaka.

„Prav tako“, jo je pohvalil Tade Sertić.
„Naj te pa spremita do doma Niko in Marta.“

„Z bogom, stric.“

„Na svidenje jutri! Pa pozdravi očeta!“

„Bom. Hvala, striček!“

In mladina je tekla roko v roki in prepevaje po holmu navzdol.

Stari Tade Sertić je zadovoljno zrl za brhko trojico in ponosen je bil nanjo. Potem pa je sedel na klopico pred hišo in se je zamislil...

Na južnem vznožju visokega Orljača, na mialem prijaznem holmu, sredi gostih lovorovih grmičev in samotnih pinij stoji lepa domačija plemenitih Sertićev. Obširna, skrbno obdelana in negovana posestva in mične pristave se raztezajo daleč tja med zeleno gorovje; na zahodu pa mejé rumena polja in bogati vinogradi s sinjimi valovi Jadranskega morja. Lahka sapica, prihajajoča z bosanskih planin, ziblje težko rumenkasto klasje, temne, sanjajoče pinije, krivenčaste oljke in goste cvetoče mirte razširjajo blagodejno, opojnomamljivo vonjavo po mehkem ozračju...

Tade je bil vdovec in oče dveh, že doraslih otrok: triindvajsetletnega sina Nikolaja in morda tri leta mlajše hčere Marte. Svojo mladost je preživel deloma v Dubrovniku, deloma na Dunaju, kjer se je bil pripravljaj na pravne izpite. Ker pa mu je mati nenadoma zbolela in umrla, se je moral Tade vrniti domov, pustiti študije in prevzeti obširno gospodarstvo. Nekako takrat je bilo, ko se je oženil z lepo hčerko dubrovniskega meščana. Njegova Lucija mu je bila najboljša žena in vrla gospodinja. Res ni bila prinesla v zakon posvetnega bogastva, katero so bila njeni rodbini uničila razna ponesrečena pod-

ijetja, toda prinesla je bila zlato, krepostno srce in ž njim srečo in blagostanje v Sertićevo hišo.

Mirno in srečno so tekla leta mladi dvojico Tade je ponosen zibal sinčka Nikolaja na kolenu in Lucija je pričakovala drugič veselega dogodka. Takrat pa se je sreča nenadoma izneverila Sertićevi rodbini. Teden dni po rojstvu nežne hčerke, Marte, je zatisnila Lucija svoje lepe oči za vedno.

Tade je preveč ljubil svojo nepozabno Lucijo, da bi mislil na novo ženitev. In tako se je oklenil z vso ljubeznijo svojih otročičev.

Najbližnji njegov сосед in hkrati tudi najboljši prijatelj mu je bil veleposestnik Marko Vojnović. Sredi krasnih vrtov in lepih, umetnih nasadov pokraj šumeče rečice, snovajoče se med gosto poraslim obrežjem, je stal rodni grad plemičev Vojnovićev. S Tadejem sta bila vzrasla, skupaj sta hodila v šolo in skupaj sta se navduševala za svobodno, krepko in veliko domovino. To so bili najlepši dnevi njunega življenja.

Izmed mnogih otrok, ki so se Vojnoviću rodili, je živela samo devetnajstletna hčerka Petrina; vsi drugi so bili pomrli že v nežni mladosti. Zavest, da izumrje ž njim moški rod slavnih Vojnovićev, ki so se neštetokrat odlikovali v bojih z ljutimi Turki, ta zavest mu je bila sicer bridka in grenka, toda tolažil se je, da se tudi po žilah plemenitih Sertićev pretaka kri, ki je vredna, da se spoji in nadaljuje z njegovo. Petrina je bila Nikolajeva nevesta. Že od mladih nog je živela v njegovem obližju, ž njim je igrala svoje prve detinske igre, in iz tega otroškega prijateljstva se jima je polagoma razcvela ljubezen. Z veseljem so opažali in odobravalil roditelji to nagnjenje, kajti s to zvezo bi se povečevalo na svečan način staro prijateljstvo.

Petrina!

Že na prvi pogled se ji je videlo, da ji je tekla zibel pod jasnim južnim nebom, ki je rodilo svoje nesmrtnne krasotice, svoje lepe Livije in Julije. Ravno, gladko belo čelo v okviru svetločrnih bujnih valovitih, dolgih las, baršunaste obrvi, pod katerimi so se lesketale velike, izrazite črne oči z nenavadno gostimi vejicami, pravilni nos, rdeče ustnice, ki so krile lepe bele zobke, vitka rast in duhovitost, vse to v prijetni, harmonični celoti.

Sertićevi in Vojnovićevi so imeli navado, kakor sploh bogati plemiči v Dalmaciji, da so preživali nekaj zimskih mesecev v Dubrovniku ali

pa v Trstu. Razne zabave in plesne veselice, ki so se ondi vrstile, so jim bile nekako razvedrilo in mala odškodnina za dolgočasne in vroče mesece na kmetih. In tedaj se je zgodilo, da so postale prav te veselice usodne za srce Martino. Bogat, lep in mlad cavaliere Enrico de Ponte, odvetniški koncipijent iz Bologne, ki je bil prišel v Trst k svojemu stricu na posete, si je bil osvojil njeno deviško ljubezen.

Pomlad je bila zopet v deželi in obetalo se je vroče poletje. Opojno duhteča mirta je odpirala svoje prvo cvetje, pozivljajoč srečno Marto, naj pride in si splete iz njenih vejic svoj poročni venec.

II.

Bilo je tri dni pred poroko.

Mrak je legal na trudno naravo.

Na pomolu Vojnovičevega gradu je slonela Petrina, napol zakrita z gostimi cvetočimi oleandri. S snežnobelo, skoraj brezkrvno laktjo si je podpirala glavo in molče je strmela predse. Čudno se je bila izpremenila zadnje tedne. Bledih, upalih lic, z razoranim čelom je zrla tja v daljavo preko male, šumeče rečice proti sinjemu, vesoljnemu morju. Njene prej tako mehke in bujne oblike so se poostrele in zožile. To je komaj lahka senca nekdanje krasne Petrine!

Z Nikolajem je občevala zadnje mesece malo in še to nekako hladno in prisiljeno. In ko ji je bil nekoč omenil Martine poroke ter je pripomnil napol šaljivo, napol resno, da bi bilo lepo, ko bi bili dve poroki obenem, se je stresnila, odkimala in ga zavrnila, češ da se še nikamor ne mudi. In brez slovesa je odšla na vrt. Očitno ji je bil tak pogovor nevšečen in zopr. Tesno je bilo Nikolaju pri srcu, ko je videl, da je njegova Petrina postala vsa druga. Mislil si je pa: vse deklice so nekako otožne in razmišljene, če vidijo, da se moži vrstnica in ostavlja njih deviški stan. In upal je, da se sčasoma vse zopet obrne na bolje.

Pa Petrina ni hotela postati drugačna. Tudi ko jo je vabila Marta, naj ji pride pomagat delati ženitno opravilo, je bila otožna in njene misli so plavale kdovekod.

In Petrina je slone na pomolu sanjala svoje srčne, brezupne bolesterne sanje dalje v tiho poletno noč. Naslonila je svojo vročo glavo na hladni steber iz snežnobelega kararskega marmorja.

Za hip ji je odleglo. Uprla je svoj sanjavi pogled tja preko duhtečega grmičja in zamislila se je. In njen duh je splaval nazaj v tisto veliko plesno dvorano v Trstu, vso v cvetju in zelenju sredi

ostre zime. Bila je z Marto za trenutek ostavila neopažena družbo in se stisnila v sosedni sobici za širokolisto platano. In pričel se je prijazen pogovor, seve o lepem koncipijentu, ki je bil tisti večer prijetno razburil s svojo lepoto vse navzoče ženstvo. Tedaj pa je prišel nepričakovano, kakor pričaran, Enrico. S svojim donečim, prijetnim glasom je pričel: „Oprostite, gospica, ves večer sem iskal prilike . . .“

„Dovolite, gospod doktor, tu moja prijateljica . . .“ ga je prekinila Marta ljubeznivo . . . „moja najljubša prijateljica, Petrina Vojnovičeva.“

Lahno se je naklonil koncipijent ter izpregovoril uljudno frazo.

Petrina pa je hipoma izpregledala ves položaj. Za Marto hodi, njo ljubi, a njene lepote ne vidi! In zalesketale so se ji velike črne oči v čudnem, žarečem ognju. Užaljeno je bilo njeno samoljubje, užaljen njen ponos. In ko se je njena mehka roka za hip dotaknila njegove desnice in ko jo je spoštljivo poljubil, se je stresnila in zašepetala komaj slišno: „Drago mi je bilo, gospod doktor!“ Poklonivši se, je zbežala v plesno dvorano, a plesala ni. Neopažena je stopila za težko zaveso tik košatega, lepo vzgojenega lovorja in prvič v življenju je bila nesrečna, tisočkrat bolj nesrečna kot pred tremi leti, ko so ji zagrebli drago mater.

Čudila se je sama sebi. Čemu ta trpkost, čemu ta žalost? Ali je zavidna? Čemu? Ali ni nevesta sama? Saj je vendar Nikolaj Sertič zdrav, lep, inteligenten mladenič, ki jo ljubi z moško poštenimi čustvi. A ona? — ali ga ne ljubi — ne ljubi več? Ledeno ji je izpreletelo telo ob tej misli.

Izprevidela je, da je Nikolaju sicer dobra, kakor sestra svojemu bratu, a ljubiti bi ga nikdar ne mogla tako, kakor bi ljubila — tega Enrica. In v tem srčnem strahu in obupu se ji je rodila nova rahla nada, da morda Enrico vendarle uvidi, da se Martina lepota ne more meriti z njeno krasoto. In oklenila se je z vso silo zavistno hrepeneče deviške duše te edine sladke misli. Sklenila je prikleniti ga nase, naj velja, kar hoče. Za ta smoter je hotela zastaviti vse svoje sile . . . In storila je zadnji korak . . .

Poravnala si je lase in stopila je med veselo, v mehki godbi se zibajočo družbo. In takrat je priplavala s konca dvorane ob Enricovi roki Marta. Vsa vesela in srečna je planila Marta k Petriini ter ji šepnila na uho: „Glej me nevesto . . .“ Še predno je mogla odgovoriti, je zasvirala godba nov komad in srečni Enrico se je izgubil s svojo zaročenko v šumeči družbi . . .

Petrina je bila uničena . . .

„Ves večer te že iščem, Petrina sladka“, je vzkliknil tedaj Nikolaj veselo, ko je došel do svoje izvoljenke.

„Hladila sem se; nič dobro mi ni; idimo domov!“

„Kaj ti je, ljuba? Treseš se? Toliko potrpi, da poiščem očeta in Marto!“ —

In odšli so domov in do doma jih je spremljal lepi Enrico de Ponte, polagajoč živo oglje v Petrinino razpaljeno srce . . .

III.

Noč je priplavala in se dotaknila trudnega stvarstva, hoteča zazibati ga v sladek sen, Petrina pa je še vedno strmela nemo predse.

V svoji strasti je bila poizkušala in delala načrte, kako si osvojiti Enricovo ljubezen. A vsi poskusi so bili zaman. Enrico je bil stanovit in zvest svoji Marti, nobena moč ga ni mogla odvrniti od nje. In Petrina je s strahom opazila, da prihaja vedno bliže in bliže ura, ko se Enrico na veke zveže s srečnejšo tekmovalko . . .

Tam zadaj so že postavljali Sertičevi delavci mlaje za Martino poroko. Čuli so se udarci sekir in batov ter kratki, nerazumljivi ukazi. Prebledela je in se stresnila, na mračnem, a še vedno lepem čelu pa se je pojavilo dvoje globokih, temnih črt . . . Vzdihnila je kakor človek, ki pričakuje nečesa in se tistega nečesa hkrati tudi boji . . . Postajala je nemirna. Sedaj bi že moral biti tu. In zaprla je oči, kakor bi se bala ugle dati pošastno podobo pred seboj . . .

Takrat pa je bilo že končano.

„Petrina, Petrina!“

„Kaj pa je, oče?“

„Obleci se naglo, greva k Sertiću! Pomisli, ta nesreča! Enrico de Ponte je“ . . . mož je malo prenehal, da bi prišel k sapi, potem pa je naglo dovršil stavek . . . „mrtev!“

„Enrico de Ponte?!“ se je začudila mladenka in se stresnila nehote.

„Da, Enrico; — utonil je pred uro v rečici pri kopanju. Tako mi je pravil ovčar. Ta nesreča, ta grozna nesreča!“ je tarnal obupno stari Vojnović.

Petrina je stala nekaj hipov kakor kip pred očetom; vsa kri je bila izginila iz njenega telesa.

„Hiti“, je priganjal stari Vojnović nestrpno, videč, da je hčerka onemela, „spodobi se, da prideva vzlic pozni uri prva tolažit nesrečno Marto“.

In zopet se je stresnila in krčevito položila ledeno mrzle roke na nagubano čelo.

„A kaj ti je, Petrina?“ je vprašal skrbno, „Meni?“ se je začudila kakor odsotna. A hipoma se je spomnila resnosti trenutka in pristavila je: „Meni? — nič! . . . Da, spodobi se . . . Idiva!“

In šla sta . . .

Na levem bregu rečice v mehki travi je ležal mrtvi Enrico in okrog njega je bila kopa radovednih ljudi. Ovčar, ki je bil prišel mimo, ga je izvlekel iz tolmuna. Zaman so bili vsi poizkusi, vrniti mu mlado življenje.

„Enrico, sladki, zlati moj Enrico, solnce moje žarko“, ga je klicala nesrečna nevesta, toda Enrico je ni čul.

Petrina pa je smrtno bleda, tresoča se na vseh udih, stala poleg mrliča ter nemo zrla na bolesi se zvijajočo nevesto.

Zjutraj je prišla sodna komisija. Utopljenca so bili že ponoči prinesli na Sertičev dom in le s težavo so odtrgali nesrečno nevesto od mrtvega ženina. Bilo je lepo belo truplo brez znakov kakega nasilja, samo na levi strani prsi je bila mala, neznatna, ozka ranica.

„Umor“, je dejal kratko zdravnik; „bodalice mu je prerezalo glavno odvodnico in umrl je za notranjim izkrvavljenjem. Smrt je nastopila v par trenutkih, ker jo je pospešilo dejstvo, da je bil rajnik ranjen med kopanjem“ . . .

Ko je začula Marta besedo „umor“, je dvignila glavo, vzravnila se in solze so se ji ustavile. „Umor, umor?“ je šepetala kakor v sanjah, — „umor in čemu? — zakaj?“ V tem hipu še ni mogla razrešiti te uganke. Globoko vzdihnivša, je dvignila roko in prisegla je svečano poleg mrliča, da se maščuje!

Od tedaj pa je nemo, brez tožbâ in solzâ sedela in čula poleg umorjenca.

Ko so bile izvršene vse formalnosti, so prišli, da ga prepeljejo v rodbinsko rakev. A Marti se ni več zrosilo oko; njeno oko ni več moglo roditi solze. Mirno je stopila k odru, sklonila glavo ter ga poljubila na mrzli ustnici.

To je bilo žalostno slovo!

In odpeljali so ga preko morja v Bologno. Divja, pekoča bolelost je napolnila Martino srce, bolelost in pa neutešljiva želja po maščevanju, katero je bila slovesno prisegla svojemu mrtvemu ženinu. A kdo je morilec? — To vprašanje si je bila zastavila že neštetokrat, a odgovora še vedno ni imela.

Pač, imela ga je, toda izgovoriti si ni upala imena morilčevega: strah jo je bilo tega imena!

Nemo je sedela in strmela predse nesrečna nevesta. Noč je bila zagrnjena trudno zemljo v

svoje biserno krilo, a Marta tega ni opazila. Njene misli so spremljale Enrica na zadnji poti.

Bilo je že pozno. Kar vstane nenadoma, odpre omaro in poišče lično, z rdečim baršunom prevlečeno škatuljo. Previdno in z nekim vidnim zadovoljstvom se prepriča, da ima bodalce iz-
borno ostrino; rezko se nasmehne, kakor človek, ki po dolgem, mučnem in brezuspešnem iskanju pogodi pravo misel in skrije orožje v rokav. Tiho in oprezno kakor duh odide iz sobe po stopnjicah na vrt in izgine v nočni temini . . .

IV

Odkar so bili našli lepega Enrica umorjenega v tolmunu, ni mogla Petrina ne spati, ne govoriti. Pošastna, grozna voda, ki je žuborela pod njenim oknom brez konca in kraja, ji ni dala miru, ne podnevi, ne ponoči, ne doma, ne na polju, ne na loki, ne v gozdu: vedno in povsod je odmeval bolestni klic nesrečne neveste v njenih ušesih . . . In pred njo je plaval noč in dan bled in lep, črnobradat mrlič z malo, komaj vidno ranico na prsih! . . .

Na pomolu, kjer je sredi oleandrov in cvetnega grmičja preždelo skoraj noč in dan, ji je bilo soparno in udušljivo vroče. Nekaj silnega jo je tiščalo v prsih in ji jemalo skoraj zavest. Dvignila se je in šla je na vrt.

Duhteča mirta je širila v vsej razkošnosti svoj prijetni, opojni vonj tja v tiho bujno, poletno noč in nočni metulji so srebal sladki med iz njenih nežnih čašic . . . Sklonila se je in njena bleda, skoraj brezkrvna roka je nevede zašla med mirtin grmič. Odtrgala je nekaj vejic, spleta si venec ter si ga posadila na razpaljeno teme. In tavalala je dalje z vencem na glavi brez smotra in cilja v beli nočni obleki preko vrta, čez travnik in ob žuboreči rečici navzgor. Z neko tajinstveno silo jo je vleklo k sebi to rahlo žuborenje valov. V počasnih, skrivnostnih kolobarjih so se snovali valovi enakomerno in ritmično iz dna, krožili nekaj časa v temnozelenem tolmunu in se izgubljali naposled v gladkem površju tja proti neskončnemu morju brez sluha . . .

Kar se nenadoma zdrzne: pred njo je stala visoka postava v črni halji: bila je Marta.

Mesec se je izmotal počasi iz zelenila morskikh valov in njegova bleda svetloba je objela tiho naravo . . . Nekaj trenutkov sta se molče motrili nekdanji prijateljici, končno pa se je prva vzdramila nesrečna Marta in vzkliknila: „Čemu onečaščaš ta kraj s svojo stopinjo — morilka?!“

„Morilka?!“ ponovi Petrina kruto obtožbo kakor v sanjah in v čudnem lesku se ji zasvetijo njene velike črne oči. Takoj pa povese svoj pogled in pritrdi strašni obdolžitvi: „Da, res, morilka! . . . Ha! Za tisoč kron je izvršil to delo ovčar in jaz bi mu jih dala rada takrat tudi deset tisoč! Haha! za tako uslugo!“

Marta je vztrepetala; prestrašna ji je bila v tem hipu prijateljica. In dehnila je:

„Nesrečnica, ali ne umeš, da si umorila dve bitji, njega in mene?“

„Moj je bil Enrico in ostane, mora ostati moj na veke!“ In Petrina se je zasmejala ledeno, blazno, brezčutno, da se je razlegalo tja v sanjavo tiho poletno noč.

„Maščujem ga!“ je viknila hipoma Marta in med njenimi belimi prsti se je zalesketalo v mesečini za hip svetlo, jekleno, ostro bodalce.

Petrina je videla kretnjo svoje nekdanje prijateljice, a umaknila se ni niti za las. Za hip se ji je vrnila pamet in razgalila si je prsi ter zaklicala: „Ná, Marta, reši me teh muk!“

Počasi je omahnila Marti dvignjena desnica; burno so se ji dvigale prsi, in vsa se je tresla od silnega razburjenja.

„. . . Kaj čakaš, Marta? — Ubij, umori me, steri mi glavo kakor kači, samo reši me,“ je prosila Petrina.

In ko Marta še vedno ni izpregovorila ničesar, niti se ganila z mesta, je padla pred svojo prijateljico na kolena, položila mirtin venec na tla, objela njeni kolena ter zaklicala: „Greh, velik greh je bila moja blazna ljubezen. Toda usmili se grešnice!“

Marta se še vedno ni ganila.

„Pri najinem nekdanjem prijateljstvu te prosim in rotim — odpusti, če sploh moreš odpustiti! . . . končaj to moje brezpomembno, bedno življenje!“

Tedaj se pa Petrina hipoma dvigne in steče proti tolmunu, kjer je pred kratkim plaval lep, mlad mrlič . . . „Stoj!“ vzklikne nenadoma Nikolaj in jo ujame. „Bog te bo sodil, sama se ne smeš!“

Za širokim lovorovim grmičem stoječ je bil nema priča vsega prizora.

In s svojo močno roko je odvel domov jokajoči nesrečni mladenki . . .

— — — — —
Še danes živita obe: Marta v samostanu, Petrina pa v ženski — blaznici . . .

LISTEK.

KNJIŽEVNOST.

† **Simon Gregorčič.** „Umril je mož! Kje tak je še med nami?“ 24. novembra t. l. ob četrtna 11. dopoldne je umrl v Gorici najpopularnejši slovenski pesnik, najslavnejši naš lirik! Ni ga v slovenskem slovstvu pesnika, ki bi bil z občutkom lepote napolnil srca tolikerim Slovincem, kakor pokojni naš Simon. Tankočutni estetik Stritar je od strmenja in veselja vztrepetal, ko je prejel prve anonimne pesmi neznanega „X“. In takoj je Stritar Slovence opozoril: „Rodil se nam je pesnik po božji volji!“ Da je slutil Stritar prav, so dokazale Gregorčičevih „Poezija“ I. in II. zvezek, „Predsmrtnice“ in njegov krasni „Job“. Njegove pesmi so bile razkošna glasba in prelestna slika obenem; njegova dikcija je bila nepopisno muzikalna, gladka, naravna v rimah in bohotnopolna najmehkejšega čustva. In vendar je bil pokojnik vse življenje siromak in mučenik! Ubijali so ga rojaki — Herostrati. Več v prihodnjem zvezku.

Meško Ksaver: Mir božji. V Ljubljani 1906. Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. Str. 188. Cena K 2. . . Knjiga obsega dvanajst novel in črtic. Slovincem so izredne vrline Meškovega pripovednega talenta in njegove poetske Muze že dolgo časa znane; najzrelejši sad njegovega plovitiga peresa je gotovo ta knjiga, nekak Confiteor poeta. O tej knjigi prinesemo obširnejšo oceno čim preje. Za sedaj jo le toplo priporočamo!

Lončar dr. Dragotin: Politično življenje Slovincov. „Knjižnica političnih in socialnih spisov“ 1. zvezek. V Ljubljani 1906. Založil pisatelj, prodaja L. Schwentner v Ljubljani. Str. 33. Cena 60 h. Ta kratki pregled političnega življenja in delovanja Slovincov od Zoisovih časov do predposlednje dobe ima informativno svrhu ter bo zlasti slovenski in tuji žurnalistiki malo, a jasno ogledalo slovenske politike.

•: **Der Panslavismus.** Eine nationalpolitische Betrachtung. Cilli 1906. Druck der „Zvezna tiskarna“, Verlag der „Zvezna trgovina“. Str. 67. Cena 60 h, po pošti 70 h. O tej velezanimivi in veleaktualni brošuri več prihodnjic.

Podkrajšek H.: Obrtno računstvo. Na Dunaju. Založili K. Graeser in drugovi. 1906. Cena vezani knjigi 1 K 20 h. Kot učna knjiga za delovodijske, obrtne strokovne, obrtne nadaljevalne šole in za tečaje za stavbne in umetne obrtnike. To knjigo je naučno ministrstvo za učne šolske svrhe aprobiralo. V deveterih delih podaja navodila v osnovnih računih, o računanju z ulomki, o rešitvah obrtnih računskih nalog, merjenju geometrijskih likov in teles, o razmerjih, sorazmerjih in njih porabi, dalje kako se izračunij cene sirovin in blaga, kako se napravljajo proračuni, podaja glavna, najpotrebnejša pojasnila o novcih, vrednostnih papirjih in denarnih zavodih ter končno o zavarovanju delavcev proti nezgodam in za slučaj smrti. Ker je avtor c. kr. strokovni učitelj na umetni-obrtni šoli v Ljubljani že mnogo let, je spisana knjiga na podlagi prakse in izkušenosti; zatorej jo priporočamo.

Dumas Alexandre: Grof Monte Cristo. Roman v 6 delih. Poslovenil J. H.—n. „Svetovne knjižnice“ VII. knjiga. Tiskala in založila „Goriška tiskarna“ A. Gabršček. Gorica 1906. Cena broš. K 4, eleg. vezan 6 K, po pošti 30 h več. Lani so izšli prvi 3 deli tega romana, sedaj pa še ostali 3 deli. Bujna fantastičnost, velezanimiva romantika in prese-

netljiva kompliciranost tega svetovno slavnega romana ima toliko navdušenih čitateljev, da bi bila brezplodna vsaka opazka s stališča moderne umetnosti. Alexandre Dumas je kot romanopisec vzlic vsemu velik mojster, resničen pesnik ter pripovedovalec, ki omamlja. Zato najde tudi v Slovincih pač veliko število čestilcev!

Lavtižar Josip: Pri severnih Slovanih. Potopisne črtice s slikami. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu 1906. Str. 192. Razveselili smo se odkritosrčno te lepe, s pristnim slovanskim duhom prepojene knjige, ki bo donasala več in boljše duševne in srčne hrane našemu narodu, kakor nebroj banalnošablonskih molitvenikov, ki jih ne prečita nihče in jedva prelista malokdo. Župnik Jos. Lavtižar je napisal že eno prijazno potopisno knjigo o jugoslovanskih deželah; izdala jo je Slovenska Matica. Sedaj pa je izdal novo knjigo o svojem potovanju preko Koroške, Gor. Štajerske, Moravske, Galicije, Gor. Češke, Prage, Tabora in Budjevojc ter dodal prav lične slike. Slog Lavtižarjev je narodno priprost, jasen, ljubeznivo kramljajoč; kot izkušen mož — in pridigar po poklicu — semtertja malo pomoralizuje, a nikjer vsiljivo in zopmo. Mož je spreten pripovedovalec in daš se tuptam čuti tendenčnost, jej ne ugovarjamo, ker pač kot resnični svobodoljubi spoštujemo vsako prepričanje. Zgodovinski fakti se naslanjajo le na katoliške vire, ki pač Husu in Husitom ne morejo biti objektivno pravični, toda niti to nas ne moti preveč spričo celotnosti, ki docela ustreza namenu knjige. Naj izve naš narod o svojih slovanskih bratih, o krasoti slovanskih dežel, v slovanskih zgodovinskih možeh in ženah, o veselih in tužnih časih Poljakov, Čehov in Rusov, potem se bo s ponosom zavedal svoje krvi! Ideja slovanske vzajemnosti se zanese tudi med naše najpriprostejše sloje ter mora vplivati od spodaj navzgor v smislu programa, ki ga izvršujejo slovanski kulturni prvoboritelji. Naj bi Družba sv. Mohorja vztrajala na tej poti ter večkrat izdajala knjige, enake vrednosti! Čujemo, da je spisal g. ravnatelj Josip Staré lepo knjigo o Hrvatih, ki bo nekako nadaljevanje Bezenškove knjige o Srbih in Bolgarih. Treba pa bi bilo še opisov Rusije in ruskega naroda, Slovakov in Malorusov. Morda jih napiše g. Lavtižar.

F. G.—r.

Ilustrovani narodni koledar. 1907. Uredil profesor dr. A. Dolar. Leto XVIII. Last, založba in tisk Zvezne tiskarne v Celju. Cena 1 K 50 h, po pošti 20 h več. Tudi za leto 1907 je izšel ta najelegantnejši koledar, ki ima — odkar ga ureja dr. Dolar — tudi izborna vsebino in lepe ilustracije. Poleg bogate koledarske in za trgovce in privatnike potrebne praktične vsebine ima koledar tudi več prav dobrih pesmi Vojeslava Moleta in Ksaverja Meška, nekaj leposlovnih črtic V. Spindlerja, A. Novačana in V. Moleta, izboren in zanimiv članek dr. Iv. Merharja „Umetnost na kmetih“, lep Kocbekov potopis „Izlet v Savinske planine“, biografsko črtico dr. Dolarja „Jan V. Lego“, političen pregled l. 1906 i. dr. Koledar je jako ličen in vsestransko okusno opremljen. Radi ga priporočamo.

Ambrožič Miroslav: Slovenski sokolski koledar za l. 1907. II. letnik. V Kranju 1906. Izdal in založil vadi-teljski zbor „Sokola“ v Kranju. Ta jako lični sokolski koledar ima poleg običajne koledarske vsebine, v kateri so pri vsakem mesecu obežena tudi slovanska krstna imena, še važnejše poštno in poštnohranilnične določbe, ploskovne

mere, kolkovne lestvice in tabelo za preračunanje domačega in tujega denarja; strokovni (sokolski) del pa obsega: Vaničkov članek „Naše dolžnosti“, poročilo o javnih nastopih Sokola 1. 1906, članek o zletu v Zagrebu, dalje v a d b e n e n a č r t e za člane (I., II. in III. vrste) in za naraščaj (I.—III. vrste), potem članek o pešizletih, važnejše določbe sloveni sokol. sveže, tičoč se javnih nastopov, nato poročilo v vse-sokolskih zletih, raznoterosti iz sokolskega gibanja, pregled gojitve telovadbe Slovencev na srednjih šolah, statističn. izkaz slovenskega Sokolstva, pregled z imenikom slovanskega Sokolstva, končno oglasi. Ta koledar je torej za svoje namene vzoren ter ga najtopleje priporočamo.

Kumičić Evgenij: Jelkin bosiljak. Pripoviest iz istarskega života. U Zagrebu 1905. (Zab. knj. Maticе Hrvatske. Zvezak 287—288).

Ta knjiga je obenem spomenica rajnemu Kumiču bivšem profesorju, poznejšemu politiku — doslednemu Starčevićancu, vedno delavnemu pisatelju, kremenitemu po, štenjaku. „Ja moram vršiti svoje dužnosti“, je vzkliknil, da je, že na smrt bolan, vendar šel v sabor. — Prof. Šegvić mu je, umrlemu 1. 1904., postavil v prvem delu naše knjige lep spomenik, pišoč mu kot prijatelj vesten in vendar povsod z boleščjo zaradi njegove izgube omiljen životopis. Kot politik je bil Kumičić seveda izpostavljen raznim napadom, a kar izvemo o njem v tem životopisu, vse je tako, da bo res pritrđiti Šegviću: „No doči će vrijeme, kad on bude samo hrvatski pisac, hrvatski otačbenik, koji se je možda prerano rodio za svoj narod“. — Za svoj dom je res gorel, zlasti za ožji svoj rojstni kraj, za istrsko primorje; tu sem postavlja najrajši pozorišče svojih povesti. — Edino v lepih in laskavih barvah se ne bleste njegove slike; nasprotno: on celo ljubi temne barve. V „Pobeljenih grobovih“ je hudo okrcal tiste hrumeče rodoljube, ki imajo dan in noč spas domovine v ustih, ki nalašč zbujačo neplodne strasti, da se potem oni proslave kot probuditelji. Tudi v povesti „Otrovana srca“ in „Ubilo ga vino“ razkriva brezobzirno nekatere narodove rane. A on s takimi očitani v umetniški obliki ni hotel reči, da morda narod propada; ne! Globoko je uverjen, da je jedro hrvaškega naroda zdravo, da so le nekatere veje suhe in gnile. Za zgled njegovih del je v naši knjigi ponatisnjeni roman „Jelkin bosiljak“, pač zato, ker je v njem Kumičić opisal svojo mladostno naziranje; roman je namreč prvokrat izšel pred 25 leti (1. 1881). V istrsko primorje bi morali iti, da bi prav uživali to naivno zrelo pripovedovanje ali prav-zaprav preudarjanje in slikanje, to mrko molčanje in zopet patetično govorjenje; idilska tragika je — rekel bi, bistvo tega romana — dvoje ljubečih src neha utripati: smrt ugrabi ljubeči Evki njenega zvestega zaročenca, a ona izgubi pamet. Pa nikarte misliti, da je naš roman le roman dveh src: v romanu nam govori na uho vse istrsko primorje, vse, živo in mrtvo.

Dr. Josip Tomiňšek.

GLEDALIŠČE IN GLASBA.

Slovenska drama. Novitete: Gabrielo d'Annunzio, *Gioconda*, — Gerhart Hauptmann, *Elga*, — Neidhardt, *Prvi*, — Zofka Kveder-Jelovškova: *Egoizem*, — Stobitzer, *Na višavah*, — Traversi, *Na svatbenem potovanju*. V poldrugem mesecu z novimi glavnimi močmi šest novitet. Reprize: Revček Andrejček — Mlinar in njegova hči — Snegulčica. Torej v 45 dneh devetero različnih del. Takega rekorda slovenska drama še ni dosegla. In kritika in publika sta soglasno priznavali, da so bile pred-

stave, predvsem večerne, vzorno uprizorjene, izborno igrane. Zasluge za tolik uspeh imata zlasti g. Taborský kot režiser in igralec ter ga. Taborska kot predstavljalka glavnih ženskih ulog, pa tudi ostali ensemble, ki je vršil svojo nalogo vestno in dobro. V „Giocondi“, tej nežni, rafiniranih psiholoških fines bogati, poetskih slik in žarnega čustva polni drami „lepih rok“, se je odlikoval predvsem g. Taborský, ustvarivši z Lucijem krasnorealističen značaj modernega bolnega in nervno razrušenega umetnika. Njegov način govora, njegova zgovorna mimika in vsaka njegova estetska kretnja so bili dokaz temeljitega študija in umetniškega ustvarjenja. Ga. Taborska je temperamentna igralka prekipjavajočega čustva, sonornosimpatičnega organa in izredno gracioznih kretenj. Njena Silvija je bila velezanimiva kreacija, polna življenja. Govorica ji je bila deloma predeklatmatorna, a vseskoz enotno stilizirana. Izvrsten stari-umetnik je bil tudi trajno napredujoči in marljivi g. Dragutinović D'Annunzijeva drama vsled svoje fine literarnosti in deloma vsled svoje mučne vsebine naši publikli ni toliko ugajala, kolikor Hauptmannova dramatska skica „Elga“ s svojo grozno, krvoločno, veleinteresantno, romantično pisano vsebino. Spominjali smo se enakega vtiska V. Hugove „Lukrecije Borgije“! Tudi ta drama se je uprizorila skrbno in igrala vzorno. Naslovno ulogo je g. Taborska živela! Kačjo naravo strastne Elge je izražala mojstrsko i v kretnjah i v govoru. G. Taborský je bil dovršen Starženski. Dosleden, zanimiv tip je ustvaril g. Boleška s Timoško, ki spada med njegove najboljše tipe. Takisto je bila prav dobra gđ. Noskova kot Marina. G. Nučić je kot Cosimo Dalbo in Oginski pokazal velik napredek. Veseloigra „Prvi“ ima te prednosti, da se ne lovi za seksualnimi podlostmi in glupimi neverjetnosti ter ima nekaj prav poštenodovtjpnih prizorov, v katerih sta se odlikovala g. Verovšek in ga. Dragutinovičeva. Ga. Zofka Jelovškova je podala v „Egoizmu“ tragičen prizor, v katerem triumfira egoizem moškega ter je žrtva ženska požrtvovalnost. V življenju se tak prizor dogaja nešteto krat, a se završuje modernejše — z resignacijo blage ženske duše. Dasi sta zaključna nastopa po svoji situaciji nenaravna in prisiljena, je dosegel „Egoizem“ časten uspeh. Igralo se je vseskoz prav dobro; predvsemi pa je bila na mestu gđ. Noskova. Stobitzerjeva „Na višavah“ ima zdravo tendenčnost, hudomušno ost proti „nadčlovečanstvu“, in izrodnom ženske emancipacije. Izborna emancipistka Nietzschejanka je bila ga. Taborska, duhovit in eleganten Trsten g. Taborský, „nadčlovek“ brez neokusnih karikiranj g. Boleška in konsekvatna „nadženska“ moških nemanir in moške obleke gđ. Noskova. Tudi večina ostalih soigralcev je bila prav dobra. Uprizorjena je bila igra z okušom. Traversijeva drama „Na svatbenem potovanju“ diši nekoliko po „Aus dem Gerichtssaale“, a je tehnično vzorno delo, idejno pa aktualno moderna drama. Dvorenost človeške morale, ki dovoljuje moškemu vse, a zahteva od ženske angelske čistosti in golobje neumnosti, ta socialna krivičnost je prikazana tu drastično; končno pa še zadiši po detektivih in drž. pravdnistvu! Igralo se je prav dobro, na čelu vsem ga. Taborska, g. Dragutinović in g. Nučić. Režija je bila skrbna, interieur eleganten.

c. r.

Slovenska opera. Noviteta: Glinka: „Ruslan in Ljudmila.“ — Repriza: Verdi: „Rigoletto“. — Mesec november nam je prinesel slavno slovansko opero, ki bi jo bilo moralo naše gledališče uprizoriti že davno pred raznimi tujimi, malovrednimi deli! Slovanski repertoire nam mora biti najbližji, najsimpatičnejši, ako nismo že mednarodni

kozmpolitje. „*Ruslan in Ljudmila*“ je velika čarobna opera v petih dejanjih (7 slikah). — Ni ga menda zavednega Slovana, ki bi se ne bil že opajal ob razkošno-veličastnih akordih ruske narodne himne: „Bože, carja hrani...!“ a malokdo vé, da je vzeta ta himna iz opere „Življenje za carja“ najpopularnejšega ruskega skladatelja — Mihajla Ivanoviča Glinka. 20. maja 1904 je minilo 100 let, odkar se je narodil ta genijalni ruski narodni komponist in lani so mu postavili Rusi poleg peterburškega glasbenega konservatorija krasen spomenik. Postavili bi mu ga bili že za stoletnico, toda tragična rusko-japonska vojna je vsako veselo slavje onemogočila; in tako je čakal spomenik mirnejših časov, medtem pa so hitele ob akordih Glinkove himne junaške ruske čete v smrtonosni boj za čast Rusije in carja... Glinka je bil potomec stare ruske plemiške rodbine v Novospaskem. Dovršivši nanke, se je posvetil Glinka docela glasbi in skladanju. Napisal je prvo veliko rusko opero „Življenje za carja“ ter sijajno čarobno opero „*Ruslan in Ljudmila*“, dalje orkestralno skladbo „*Kamarinsko*“, „Španske uverture“, ogromno število „*Romanc*“ i. dr. Kakor so sujeti njegovih oper pristno rusko narodni, tako je stremil Glinka predvsem za tem, da je tudi njegova glasba čisto ruska. Vendar je dal ruskemu bistvu evropsko formo, saj je bil evropsko naobražen inteligent, ki je preživel mnogo let v evropskih muzikalnih in literarnih centrih. Puškinov romantičen ep, čegar jedro tvori ruska narodna pravljica, je izšel leta 1820. Pristaši romantike so bili nad „*Ruslanom in Ljudmilo*“ navdušeni, pseudo-klaasična literarna stranka pa je Puškinov umotvor ostro grajala. 22 let nato je Glinka po Puškinovi snovi in, mestoma doslovno uporabivši Puškinovo pesnitev, spisal in izročil odru svojo opero. Uspeh je bil sijajen! Veleugodni vpliv italijanske glasbene šole in sadovi Glinkovih temeljitih študij kontrapunkta na Nemškem, hkratu pa poznanje prelestnih ruskih narodnih popevk in ruskih plesov, vse to se je v tej operi zliło v harmonično celoto. Ruski narod je z vso dušo vzljudil svojega narodnega mojstra Glinko ter mu je postavil v dobi jedva sto let po njegovem rojstvu že dva spomenika: v Smolensku in Peterburgu. Pravljica „*Ruslan in Ljudmila*“, ki jo je spesnil Puškin in uglasbil Glinka, obseza krasen simbol, ki so ga prav dobro razumeli vsi sovražniki slovanstva, zlasti pa sovragi Velike Rusije, a ga slabi Slovani niso umevali. Tudi pri nas ne. Ruslan je poseobljen simbol zdravega, resnega, junaškega ruskega naroda, Ljudmila, krasna deva, simbol ruske zemlje. Za njeno posest se bore razni elementi: orientalski tujec (Ratmir) brez resnične ljubezni, lenobni konservativni strahopetnež (Farlaf), ki v strahu pričakuje rešitve in pomoči od višjih moči, a drži roke križem, ter naprednjaški, požrtvovalni, junaški narod (Ruslan), ki preliha za svojo rodno zemljo vročo svojo kri v bedi neustraheno dotlej, da zmaga ali pa da častno pade. Finec, simbol slovanskega morja in gorovja, pomaga Ruslanu do triumfa, in Ljudmila, ruska očetnjava, je zopet svobodna suženstva sovražnikov (Črnomor in Naina). Zanimivo je, da je bila slovenska opera v Ljubljani drugi slovanski ensemble v Avstriji, ki izvaja „*Ruslana in Ljudmilo*“: za Prago takoj Ljubljana! Ulogo Ruslana je pel g. baritonist Ouřednik, Ljudmilo pa ga. primadona Skalova. Opera ima vse znake starejše glasbene šole ter zahtevajo posamezne uloge izredno obsežnost glasov. Tako n. pr. se uloga Ruslana giblje v tenorsko-baritonski legi do basovskih nižin; uloga Ljudmile je mestoma preumetno kolorirana ter se iz altovskih nižin dviga mahoma v najnapornejše višine. Orkestralni del je pišan efektno, a prebogato. Opera je bila za naše razmere prav lepo uprizorjena ter se je, izvzemši kontra-altovski partijo

Ratmira, ki je začetnica ne more obvladati, izvajala prav dobro; le ženski soprani v zboru so bili prešibki in tudi II. bas ni zadoščal. Izmed solistov se je odlikoval predvsemi g. Ouřednik v naslovni ulogi. Njegov sveži, kakor baršun mehki in gladki bariton je blestel zlasti v sliki na bojnem polju ter v začaranem gradu. Ulogo je pel po originalu v celem glasovnem obsegu brez izprememb. Pač je malo Ruslanov take kvalitete! Ga. Skalova je imela dosti nehvaležno pisano in v igralskem oziru pasivno ulogo, ki jo je, vzlic bolehnosti, izvršila vrlo dobro. G. Reznov je pel krasno ulogo Finca ter je naravnost briljiral s svojo višino. Žal, da velike arije ni pel slovensko. Prav dober je bil komični bahač Farlaf g. Ranečka in simpatični starec Svetozar g. Betetta. Ostali solisti so povsem zadoščali. — Verdivjev „*Rigoletto*“ je dal zopet priliko blesteti s svojo glasovno tehniko gospej Skalovi, g. Ouředniku in g. Reznovu. Naslovno ulogo je pel in igral g. Ouřednik izborna, dasi je bila zanj nova. Ni se mogel sicer povzpeti še do vseh fines te komplicirane uloge veselega, zlobnega, rahločutnega, krvoločnega in obupnega dvorskega norca, a dokazal je, da je ne le briljanten pevec umetniškega okusa, nego tudi misleč igralec. Ga. Skalova je vzorno marljiv in vsestransko uporaben član, ki nam nadomešča troje pevk, saj poje visokodramatske, lirске in končno še koloraturne uloge z enako ljubeznijo in uspešnostjo. Kadar zapusti našo opero, nastane za njo nenaknadna vrzel! Tudi ulogo Gilde je izvajala kot umetnica, resnobno, brez hlastanja po efekatih, muzikalno fino, sigurno. Vojvoda g. Reznov je bil kabinetni tip lahkoživca, eleganten v vsaki kretnji in mojsterski v petju. Gotovo je, da takega tenorista v pevskem in igralskem oziru naša opera še ni imela. Vsak nastop umetniški užitek! Zbor je bil dober, v II. dejanju celo prav dober!

„**Glasbene Matice**“ koncert dné 11. novembra 1906. Izreden užitek nam je nudila „*Gl. M.*“ s koncertom umetniškega „Ševčikovega kvarteta“, četvorice čeških virtuofov evropskega slovesa. Glavni točki sta bila klasični Mozartov komorni kvartet v B-duru in moderni Dvořakov komorni kvartet v F-duru, ki so ju izvajali češki umetniki z briljantno tehniko, globokim čustvom in vzornim razumevanjem. Umetniki niso iskali efektov zase, nego so bili le udani interpreti genijalnih mojstrov, ki so tolmačili njiju epohalna glasbena umotvora kot ena duša, en instrument. Edinstvo, enotnost je bil znak te krasne reprodukcije, harmonija štirih talentov v službi skupnega ideala vtiske vsega koncerta. Dojem obeh skladb je bil tudi na naše občinstvo čisto umeniški, razumevanje pa pri Dvořakovem, slovanskih motivov bogatem kvartetu polnejše. Kot ekscellentna solista sta se odlikovala tudi g. Lhotski (I. violina) in g. Vaška (čelo), dasi sta igrala nam že znane, večinoma bravurozne komade, ki smo jih čuli izvajati še od večjih umetnikov. Diskreten, prefin spremljalec na klavirju jima je bil naš popularni skladatelj, pianist g. Prochazka. Mešani zbor „*Gl. M.*“ je sijajno izvajal že znanega nam Mokranjčevega „*Kozarja*“ pikantne originalnosti in dramske gibčnosti ter nežnozarko Prochazkovo „*Ljubezen*“, slikajočo vaški prizor takisto dramske efektnosti. G. koncertni vodja M. Hubad zna vzlic vsemu vzdržati svoj zbor na najvišji, v nas možni popolnosti. Žel je zato mnogo zaslužnega priznanja. Kratko: ta koncert dela največjo čast zavodu in narodu!

c. r.

Krek dr. Gajmir: Novi akordi. Založil L. Schwentner v Ljubljani. Št. 2. in 3. VI. letnika prinašata 10 novih skladb in sicer Vj. Rosenberga — Ružiča — (Varaždin) „*Sonata*“ (I., II., III. stavek) za klavir, Emila Adamiča

(Kamnik) moški zbor „Naša zastava“ ter mešana zbora „Fantu“ in „V snegu“, dr. Benjamina Ipavca (Gradec) skladbo za en glas in klavir „Ob Studenci“, dr. Gojmira Kreka (Dunaj) skladbo za en glas in klavir „Pred krčmo“, Antona Lajovica (Litija) skladbo „Romanca“ za en glas in klavir, Frana Ferjančiča (Ljubljana) moški zbor „Slovo mrtvim“ in Stanka Premrla (Dunaj) mešani zbor „Lilije“. Cena „N. A.“ 8 K na leto, posamezni zvezki po 2 K. Kakor vedno, tudi iznova to umetniško glasbeno podjetje najtopleje priporočamo. Naj bi ne bilo pevskega slovenskega društva brez tega bogatega zbornika za vokalno in instrumentalno glasbo!

Dev Oskar: Slovenske narodne pesmi. Harmoniziral in deloma za koncert priredil. I. V Ljubljani 1906. Založil L. Schwentner. Cena 1 K 40 h, po pošti 5 h več. Schwentner se je lotil novega, velezaslužnega podjetja: izdaje za mešan in moški zbor prirejenih in harmoniziranih narodnih pesmi, ki jih bodo naša pevska društva gotovo prav vesela. Spričo prisiljenega, nenarodnega dekadentizma, ki se je zadnja leta začel pojavljati v slovenskih skladbah, nepevnih in neužitnih, rafinirano izumetničenih, bodo Devove narodne pesmi pač tako, kako pred leti Hubadove in Žirovnikove, osvežujoče vplivale na naše pevce in poslušalce! V zbirki I. je 17 mešanih in 7 moških zborov, nabranih na Dolenjskem, Gorenjskem, Notranjskem ter na Štajerskem. Kdor pozna O. Deva kot skladatelja in pevca, ve, da je znal tudi v tej zbirki verno ohraniti pristnost narodne melodije in tempa ter je dal starim biserom nov svetel okov.

UMETNOST.

Nove slike. V izložbah ljubljanskih trgovin smo videli zadnji mesec nekaj novih slik naših slikarjev, med temi zlasti nekaj portretov, študijo dame in pokrajinsko sliko Petra Žmitka ter dve krajinski sliki Srečka Magoliča. Žmitek išče novih efektov z neko ilovnato rdečkastorumenno barvo ter nas je presenetil že enkrat z nekimi portreti uprav originalnega kolorita. Med najnovejšimi deli je pač najboljša krajina na planini, dasi ozadje ni bilo čisto posrečeno. Žmitek je resen umetnik, ki stremi vedno dalje ter neprestano študira in misli. Uspeh mu ne izostane! — Srečko Magolič je ljubil doslej nekako sivkasto prsteno barvo ter se je veselejših, čistejših tonov nekako izogibal. V nekaterih novejših svojih slikah, na primer v „Lattemanovem drevoredu“, „Po dežju“ i. t. d. pa je pokazal, da zna biti tudi živahen in izredno smel kolorist, kajti zlasti imenovani dve sliki sta bili toli topli in veseli v koloritu, da sta želi splošno priznanje našega za umetnost se zanimajočega občinstva. Magolič hodi nekako srednjo pot med najnovejšo in starejšo slikarsko smerjo; njegove slike niso niti „izlizane“, niti preveč pastozne; poleg tega so vedno skrbno risane in izvršene resnično po naravi. Magolič je dosegel na

II. jugoslovanski umetniški razstavi v Sofiji velik moraličen uspeh; ta ga naj bodri, da marljivo vztraja in napreduje. Tudi priznanje v domovini mu ne izostaja, kar dokazuje, da prodaja takoj vsak razstavljeni umotvor!

RAZNOTEROSTI.

Veselovskij Aleksander Nikolajevič, literarni ruski zgodovinar svetovnega slovesa, je umrl 23. oktobra t. l. v Peterburgu. Rojen v Moskvi l. 1838, je bil učenec moskovskega vseučilišča ter je v učne svrhe prepotoval Španijo in Italijo, bil v Berolinu, Pragi in Belemgradu. Pridobil si je ogromno poznanje evropskih jezikov in njih literatur. V l. 1870 je bil docent zgodovine svetovne književnosti na peterburški univerzi, a od l. 1881 redni član akademije znanosti. Napisal je mnogo del trajne znanstvene cene.

Stazov Vladimir Vasiljevič, najznamenitejši ruski umetniški kritik, je umrl 23. oktobra t. l. v Peterburgu, star 83 let. Stazov je bil strokovnjak v kritikovanju slikarstva, kiparstva in glasbe ter je imel za svoja načela mnogo literarnih bojev. Bil je naprednjak ter je pripomogel zrevolucionirati peterburško umetniško akademijo, ki se je dvignila proti šabloni ter pomagala do zmage tedaj modernim „predvižnikom.“ Boril se je tudi za moderno šolo ruske glasbe, za moderna načela kiparja Antokolskega i. t. d. Bil je robusten, svež, originalen talent, ki si je pridobil nevenljivih zaslug za kulturni razvoj Rusije v drugi polovici XIX. veka.

Obolenskij Leonid Jegorovič, odlični ruski pisatelj in publicist, filozof in literarni kritik, je umrl 6. oktobra t. l. v Peterburgu, star 61 let. Že kot dijak je bil napreden žurnalist ter je kasneje kot politik zašel z reakcionarno vlado v toliko navkrižje, da je moral pobegniti. Šele po mnogih letih se je smel vrniti v Peterburg, kjer je izdajal in pisal literarne liste „Svět“, „Mysl“ in končno znameniti in bogati mesečnik „Russkoje Bogatstvo“. Pisal je romane, novele, literarne študije (o Dostojevskem, Tolstem i. dr.), filozofske razprave, kritike in literarne spomine (1902). Imel je na razvoj ruskega slovstva velik in dobrodejen vpliv.

NAŠE SLIKE.

Zimsko jutro na planininah (Umetniška priloga v 3 barvah). **Fr. L. Benouville: Sv. Frančišek Asiški** (Umetniška priloga.) Ustanovnik frančiškanskega reda umira in blagoslavlja gostoljubno mesto. — **Hinko Smrekar: V nedeljo popoldne** (vinjeta). — **Ivana Kobilčeva: Prijateljica.** Portretna študija. — **Pogled na Vis iz luke sv. Jurja.** (Fot.) — **Spomenik na Visu.** (Fot.) — **L. Sokołovič: V kotorski boki.** (Risba s tušem.) — **Kotor** (Fot.) — **V Dubrovniku na trgu** (Fot.) — **L. Lavič: Črnogorci v kotorski luki.** (Risba.) — **Spomenik Jana Kozine** (Fot.). — **Mesto Domažlice** (Fot.) Obe te sliki nam je posodil odbor kluba čeških turistov v Domažlicah.

